

АЛЬМАНАХ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Випуск 33

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Альманах міжнародного права включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія Б) відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2020 р. № 1188 (спеціальності: D8. Право, D9. Міжнародне право)

Засновник видання – Міжнародний гуманітарний університет

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet Вченою радою Міжнародного гуманітарного університету (протокол № 8 від 25.03.2025 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Губанова Тамара Олексіївна, доктор юридичних наук, професор, директор, Фінансово-правовий коледж.

Голова редакційної ради:

Громовенко Костянтин Вікторович, доктор юридичних наук, професор, ректор, Міжнародний гуманітарний університет.

Члени редакційної колегії:

Андрейченко Світлана Сергіївна, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Міжнародний гуманітарний університет;

Грушко Мальвіна Валеріївна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права, Національний університет «Одеська юридична академія»;

Діденко Лариса Василівна, доктор юридичних наук, професор, в.о. завідувача кафедри цивільного та господарського права і процесу, Міжнародний гуманітарний університет;

Кізова Олена Сергіївна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного та господарського права і процесу, Міжнародний гуманітарний університет;

Манько Денис Григорович, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри державно-правових дисциплін, Міжнародний гуманітарний університет;

Подобний Олександр Олександрович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики, Міжнародний гуманітарний університет;

Тицька Яна Олександрівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін, Міжнародний гуманітарний університет;

Цибуленко Євген Миколайович, професор, Таллінська школа права, Естонія.

Партнер журналу

Фінансово-правовий коледж

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1551 від 09.05.2024 року.

Ідентифікатор медіа: R30-04396

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Міжнародний гуманітарний університет (вул. Фонтанська дорога, м. Одеса, 33, e-mail: priemnayamgu@gmail.com. Тел.: +38 (048) 719-88-38).

Мови розповсюдження: українська, англійська, польська, німецька, французька, іспанська

Періодичність: 2 рази на рік

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет
вул. Фонтанська дорога, 33, каб. 402, м. Одеса, 65009, Україна
www.inlawalmanac.mgu.od.ua
Тел. +38 098 98 50 158

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

UDC 341.01
DOI <https://doi.org/10.32782/ILA.2025.33.01>

STETSYSHYN R. V.,
doctor of philosophy in law

INTOLERANCE TO EVIL AS A BASIC PHILOSOPHICAL AND LEGAL COMPONENT OF JUSTICE IN INTERNATIONAL PUBLIC POLICY (IN THE CONTEXT OF RUSSIAN WAR OF AGGRESSION AGAINST UKRAINE)

Summary. The article is devoted to clarifying the main features that should characterize the search for justice as a process, as a procedure and as a result in the context of interstate wars, using the example of the war waged by the aggressor State, the Russian Federation, against Ukraine. In the context of this war, the difficulty of defining the content of justice lies not so much in the prospects of achieving a certain level of fair law-based order as in the focus on finding real justice and in clarifying the sincere commitment of responsible global actors to a common goal: eradicating the practice of using terrorism, including murder and destruction, to legitimize the occupation of other people's land.

Sincerity of responsible actors in this case means not only verbal and emotional dedication of all civilized countries to the basics of international law but a willful behaviour to support and prove that dedication. The establishment of justice, especially at the level of large interethnic systems, will be fundamentally impossible, as the article has shown, without the responsible actors' adherence to the *value of intolerance to evil*.

The article grounds that compromise with justice, which is an ontological and legal *crime against truth*, poses real threats to the decline of current European and world cultural civilization due to the future numerous insurrections (tailored by dictatorial and terrorist states and/or groups around the world) against civilization as such. In this sense, a person and his or her rights might unfortunately get transformed from a value (as it must be in a civilized world) to a mere verbal declaration about devotion to "eternal things". This will inevitably entail chaos, fear and wars in the whole world. In view of this, the various states of the world, as sovereign entities, if they are full of self-respect and care about a stable and orderly basis for a peaceful life for future generations, should treat law and justice as the goal of geopolitics, not as its means. Thus the article substantiates that justice is the basis of order as well as the reason for it. And in order not to lose justice as the central idea of the concept of "world order", we must fight for it, and not only declaratively.

Key words: justice, principles of international law, international public policy, intolerance to evil, upholding law-based values, commitment.

Problem. The concept of *justice* is a cross-cutting concept in the theory of legal philosophy, in the theory of state and law. It is somehow objectified in each branch of legislation.

As for the substantive and philosophical content of the concept of “justice”, perhaps only the concept of love causes more controversy among ordinary people. Justice is viewed through different prisms and thus this category often looks as something unreachable. So the usual problem with justice, especially on the international scale, lies in defining *what is essentially needed so that one could feel that justice is at least closer to reality than it was yesterday*.

Objective. Article is aimed at clarifying the key feature of justice in the international ethical system on the example of the war of the aggressor state Russian Federation against Ukraine, as well as defining an inherent feature of the main implications (which are *process, decisions and results*) of the term “justice”.

Of course, it does not seem to be an easy (or even possible) task to define the boundaries of the concept of «justice» within a scientific article or even a doctoral dissertation. However, the task of this research in this sense may be different: to define the core philosophical and psychological idea of the concept of “justice” in the context of the search for modalities of counteraction to and punishment for aggressor states.

Analysis of previous research. The issue of justice is intensively thought and argued about for centuries (since Plato, Aristotle following by Thomas Aquinas, Hugo Grotius, Immanuel Kant, etc).

In recent times justice as a philosophical category became a strong focus of many humanitarian experts among which it is important to pay attention to works of John Rawls, Michael Walzer, Avishai Margalit, Serhii Yosypenko, Igor Panafidin and others.

Yet seeing intolerance to evil (as the main feature of virtue of justice) has not been emphasized in recent works, especially in the context of wars.

Discussion and results. Since the time of Ancient Greece, it has been believed that *four virtues are fundamental for human beings: prudence, temperance, fortitude and justice*. According to Plato, **justice** is the highest virtue, which keeps the other virtues in complete balance and harmony, both in material and non-material terms.

The purpose of justice is traditionally considered to be the maintenance and reproduction of equilibrium or equal measure. In other words, «justice is that which makes the most people happy and causes the least pain.» [1].

As Roman aphorism says, “law is the art of goodness and justice” (*jus est ars boni et aequi*). Therefore, in the ideal state and in the ideal world (which humanity must move to, unless it wants to roll back in its development) affirming the value of justice is the basic mission of law, of a state, and of every person. In fact, even non-democratic regimes declare the search for justice (for

example, so-called “historical justice” or some other verbal equilibristics) as a way to win the sympathy of the masses. Such regimes use manipulations with justice, as it turns out, to justify the devaluation of international law as well as killings of citizens of another country, stealing its property and occupation of its territories.

Justice should be perceived as a basic element of the nature of things, that is, as an element of order, the structure-forming concept of the universe. In this sense, justice is much closer to the concept of “order” than to the concept of “good”.

The Dutch lawyer Hugo Grotius (1583–1645) is often called the father of the current concept of international law. He is regarded to be the first to try to transfer the complex relations between states to the legal level (instead of the purely political dimension). Accordingly, Grotius fundamentally analyzes the concept of war as cruel reality that the world constantly, through centuries, had been plunging into.

Grotius, being committed to the concept of peace, divides wars into just (defensive, i.e., carried out to preserve the integrity of the state, protect people and property) and unjust (aggressive, committed to conquer other nations or seize other people’s property). Based on this understanding of the essence of jurisprudence, Grotius attached great importance to the division of law into natural and volitional law which was proposed by Aristotle. At the same time, he recognized natural law as “a prescription of common sense, by which this or that action, depending on its conformity or inconsistency with reasonable nature itself, is recognized as either morally shameful or morally necessary” [2, p. 22].

In his book “The Law of War and Peace” Grotius considers international law as a form of volitional law. In his opinion, “rights in the field of international relations” are created by mutual agreement of states for reasons of benefit.

The political and legal doctrine of Grotius, which extends to the sphere of domestic and international relations, is aimed at establishing legal principles in the field of foreign policy of each state and at achieving peace.

Justifying the need for legal formalization and regulation of international relations, and especially the problems of war and peace, Grotius criticized the widespread belief that war is completely incompatible with law. “It is impossible”, he emphasized, “not only to agree with the speculations of some that all rights cease during war, but it is not even necessary to start a war or continue a war other than within the limits of law and good faith” [2, p. 33].

Unjust wars (wars of aggression, for the purpose of seizing other people’s property, or subjugating other nations) are unlawful because they violate the requirements of both natural law and the law of nations. The organizers of an unjust war, Grotius emphasized, are responsible for everything that accompanies it, as well as for its consequences. Reflections on what belligerent countries are allowed and not allowed to do in relation to each other are combined with interesting remarks by Grotius on the position that neutral states, when military confrontations take place, ought to adhere to. The duty of neutral states is

to refrain from assisting an actor that wages an unjust war against the victim of its aggression. In this passage, Grotius (even without knowing – in “his” seventeenth century – the geopolitical and legal terminology of 2020’s), with this statement, directly draws attention to the fact that these «neutral» states [if they respect themselves – *author’s note*] cannot be truly neutral. Interpreting his position, we can say that international judicial and political bodies, sanctions and other restrictions, active arming of the victim of aggression for its proper self-defence, cultural and sports isolation of the aggressor and political condemnation of the aggressor on all possible platforms are the keys to the only effective (in addition to the ethical and legal side of the issue) reaction of mature (responsible to humanity and to their societies) states (nations).

In general, Kant gives three arguments in favour of the inevitable realization of the concept of eternal peace between nations: (1) emphasizing those many dangers arising from the continuous wars and the violation of peace treaties, which must eventually lead humanity to a union of states and a lasting peace; (2) appealing to the concept of human nature, the general design of nature in relation to the human race; (3) appeal to the “legal principle”. It is the third Kantian argument – the “legal principle” – that is of the most important in the context of considering the problem of eternal peace as a result of a global world agreement between nations [3, p. 120].

Moreover, even the utilitarian approach developed by the ideological opponents of the Kantian imperative pushes nations to ground their decisions not on situational interests but on the *great common good*. And “the greatest” common good is certainly the one which is global, which compromises world law-based order and countries (states) that comply with it.

Even utilitarians, who tend to choose more, so to say, practical forms of achieving the common good, such as David Hume, argue that the utilitarian approach must necessarily be based not on private utilitarianism, but only on the utilitarianism of the general public. In this sense, John Rawls, a researcher of the liberal-state concept of domestic and international law, comparing the contractual theory of John Locke and the utilitarian theory of David Hume, concludes that both of these worldviews do not contradict each other, but simply reveal the same paradigm in different ways: order and mutual respect (i.e., respect for the common good) are the only format for ethics of nations, states and international communities.

Locke’s doctrine represents, for Hume, an unnecessary shuffle: one might as well appeal directly to utility. But all Hume seems to mean by utility is the general interests and necessities of society. The principles of fidelity and dedication derive from utility in the sense that the maintenance of the social order is impossible unless these principles are generally respected. But then Hume assumes that each man stands to gain, as judged by his long-term advantage, when law and government conform to the precepts based on utility. No mention is made of the gains of some particular people or groups outweighing the disadvantages of others.

For Hume, then, utility seems to be identical with some form of the common good; institutions satisfy its demands when they are in everyone's interest, at least in the long run. Now if this interpretation of Hume is correct, there is offhand no conflict with the priority of justice and no incompatibility with Locke's contract doctrine [4, p. 29]. In this aspect it is essential to emphasize that some leaders of powerful states, including the USA, should re-read the ideas of utilitarian Hume (if Kant's or Rawls's considerations look too difficult or unattractive for these leaders) so that they could find out that private utilitarianism strategically works in a strong link with public good.

Based on the fact that wars of aggression are unjust, it can be argued that the very situation of one state attacking another is unjust and requires the restoration of justice (as a state of equilibrium) in international relations. Even if the invasion itself had not damaged any buildings or injured (not to mention killed) any civilians or soldiers. The mere creation of a threat of danger already requires the guilty party to take measures to restore peace and return "psychological national stability" to the victim of aggression.

Justice as a value category requires Ukrainians to feel, if not restore the pre-war status quo (which does not seem possible, given the physical impossibility of returning lives of the dead and returning health of the seriously wounded, both military and civilian), then at least create an emotionally tangible situation that justice can take place, be properly ensured, at least in the name of the fact that justice, like truth, should be considered categories from the forum of life, not the forum of death, while injustice and lies are categories from the forum of death, not the forum of life. "Being the first virtues of human activities, truth and justice are uncompromising" [4, p. 4].

It is difficult to find a formula for justice that would satisfy the vast majority of citizens equally – especially if you ask two completely different categories of citizens – those who, along with their relatives, did not suffer physically in the war, on the one hand; those who lost their families or homes, on the other. There will be no "single pill" here.

Since a human being is capable of critical thinking, of a comprehensive perception of reality at the level of feelings and on the basis of the ethical system chosen by him or her, it does not seem possible to achieve *universal perception of the single meaning of the concept of justice*.

Then a feasible and important task for us should be to find out *what feature should be inherent in the concept of justice as a meta-value*; what kind of feature can be understood on intuitive, psychological, legal, political or economic levels as something like "the world has at least an elementary idea of where it needs to go in order to have a hope of not losing itself.»

The axiomatic presupposition which the author of this article would like to deal with is the idea that justice is not a situational concept, but rather a time-stretched and multidimensional one. Therefore, there is no justice at a close distance, but justice is always present at a long (historical) distance. Therefore, if we share the approach that justice generally belongs to those who are closer

to reality, then the one is closer to reality who follows fundamental universals (transcendental values (which is rule of law as a concept)) rather than follows just-benefits (political or economic expediency).

The author of this article is inclined to think that *intolerance, not love*, can become such a *fundamental universal value*. Why *intolerance*? Because it can be felt on a material level, and this is an important factor in the people's world. After all, if we proceed from the position that "your values are worth the price you are willing to pay for them", then at the level of global systems, the process of *defending values* rests on the need to resist anti-values (evil) that have brought the strength of values (good) to test.

Therefore, if *the main instruments of love are a pure heart and a pure mind* (as means of transcendental expansion), the *main instruments of intolerance, instead*, are not a pure heart and a pure mind, but *a brave pure heart and strong hands* capable of restraining (with the intention of further elimination) the evil that has come to destroy "any good soul". Strong hands, coupled with a brave pure heart, are the resources (technical skills and weapons) that are called to eliminate or neutralize evil (the aggressor state) according to the legal standards of the category of "extreme necessity".

Moreover, *intolerance* has nothing to do with *hatred*. *Intolerance* means not being willing to accept *ideas or ways of behaviour* that are different from your own [5]. Instead *hatred* is a very strong feeling of dislike for *someone or something* [6].

Intolerance is directed against a person's (society's) style of behavior, but *not against the person himself*. Moreover, it is intolerance, unlike hatred, that can be a reflection of love, an active love that *affirms itself by upholding certain values through the negation of their opposites*: affirming courage through the rejection of cowardice; affirming respect for other people and international law through the struggle against those who disrespect international law as such; affirming life through fight against those who manifest and bring death; affirming culture of *dignity* through the negation of culture of *worthlessness*.

Undoubtedly, the right to a just war is embedded in the theory and practice of international law. "No other just cause for undertaking war can there be except injury received" [2, p. 109]. Quoting Lucius Annaeus Seneca, Grotius also writes that "because the preservation of each conduces to the welfare of the whole, so men refrain from injuring one another because we are born for community of life. For society can exist in safety only through the mutual love and protection of the parts of which it is composed". [2, p. 20]. As Serhii Yosypenko says, "to be able to make the right moral choice, the tools of analysis and the ability to analyze are not enough: one also needs the fundamental ability to distinguish between good and evil, as well as the desire and courage to confront evil in the world" [7, p. 110].

According to above mentioned John Rawls, *the rights secured by justice are not subject to political bargaining or to the calculation of social interests*. The only thing that permits us to compromise in an erroneous theory is the lack of a better

one; analogously, an injustice is tolerable only when it is necessary to avoid an even greater injustice [4, p. 4].

Thus, justice can be established *to the extent* that we are able to tolerate injustice and *as long as* we are able to tolerate injustice. The scheme of social cooperation must be stable: it must be more or less regularly complied with and its basic rules willingly acted upon; and when violations occur, stabilizing forces must exist that prevent further violations and tend to restore the arrangement. In the absence of a certain measure of agreement on what is just and unjust, it is clearly more difficult for individuals to coordinate their plans effectively in order to insure that mutually beneficial arrangements are maintained. Distrust and resentment corrode the ties of civility, and suspicion and hostility tempt men to act in ways they would otherwise avoid [4, p. 6].

In the author's opinion, the advocacy of *intolerance to evil* (which is an act of injustice) should embrace and permeate the entire triangle called «Justice», which includes such components as *fair process*, *fair decision* and *fair service*. As the current reality has demonstrated, there is no shortage of ways to show intolerance to the malicious and barbaric behaviour of the military and political leadership of the aggressor country. Moreover, *natural law*, which essentially stands above positive law (legislation), is not a purely legal phenomenon. It is in fact an interdisciplinary phenomenon, which implies the concept of justice as the key concept of natural law as such. In this sense, the noticeable emergence of a dismissive, hateful, and even mocking attitude of world self-respected leaders towards comments, habits, or threatening statements of representatives of the Russian political establishment ought to take place as an element of *cancel culture*. At the intuitive and cognitive levels, it seems that the fair way to treat the *bearers of absolute world evil* is essentially to “torture” evil with its own methods, but with *good* motives. Theoretically, evil is not ready for this, because evil actors suggest that it is only them who attack others, humiliate others and knock others out.

The typology of means for establishing intolerance to the aggressor state (which equals to establishing respect for other, dignified and civilized, people and nations) should be diverse, systemic, and without selectivity: *economic means* (sanctions and other financial initiatives), *legal means* (intensification of investigations and bringing Russians to justice in international and national (Ukrainian) courts), *cultural and sports levers* (exclusion of cultural and sports international competitions and other events), *moral and psychological condemnation* (formation – on a global scale – of a sense of guilt not in every particular citizen of Russia but in their nation as a whole).

It is logical that the affirmation of love to life, goodness and respect for the territorial integrity of each state is effectively possible *only through intolerance to cruelty, murders and occupation of other people's lands*. These things can only be affirmed if they are overwhelming, regular, systematic and jointly implemented by all states acting strongly and unconditionally (not in the spirit of the postmodern approach “not everything is so unambiguous”). And the criterion for finding

and establishing the truth here is to establish a rule that has long been described in almost all constitutions of the civilized world: to ensure the rule of law, not the rule of “realpolitik”, not the rule of narrow national interests or other political expediency. After all, the current war has demonstrated that treating the rule of law only as a beautiful metaphor (rather than as a strict guide) blurs the Truth and makes the whole world a dangerous place to live.

In the end, even from the point of view of any country’s strategic national interests, i.e. from the point of view of real long-term utility, as the author believes, following specific *value guidelines within the framework of a commonly agreed ethics* (which is not based on calculative economics, but rather on the rules of *peaceful collective coexistence*) provides a clear strategy, which, together with a clear plan to protect this strategy (by responsible national and international police as well as armed forces), promises prosperity to those multimillion nations that adhere to the relevant *ethics*. Ultimately, it is through the cultivation of civic virtues and moral imperatives that justice will become real [8].

But the war, by the very fact of its presence, by completely disregarding the norms of positive (written) law, sheds light on a necessity of natural law (*law as maxims, as ideas of justice and order*). After all, the mechanisms for seeking support from the West and other civilized countries, the creation of formal and informal associations around the war against the aggressor state as well as the systematic and abundant supply of weapons to a victim of armed aggression – Ukraine – these and many other things that embody the unity of the responsible world, are de facto a materialized aspiration to establish (as far as possible) *Justice as a symbol and condition of the legal order and of the existential logic of life, global life*.

In this sense, the notorious worldwide *realpolitik* looks really a ridiculous practise, sorry to admit. If a president or a foreign minister of the so-called strong country comments on a war from a seemingly advantageous political position (and not from a value-based position) then the vast majority of such states can be characterized as a snake that can sooner or later bite itself in the tail. This is what Avishai Margalit calls “a rotten compromise” which is the one that “consists in establishing or maintaining an inhuman regime, a regime of cruelty and humiliation, ultimately a regime that does not treat people as human beings” [9, p. 2].

Such selective behaviour can be considered what Martin Hähnel covers with the concept of criminal “moral complicity” [10].

Conclusions. Avoiding a full-fledged and consistent fight against armed aggression in Europe, Western politicians de facto invite it (aggression) to expand. As the former British Prime Minister Winston Churchill once said when assessing the actions of the countries-allies in World War II: “It is not what they do that makes me furious, but what they do not do”. The practice of intolerance to evil is perhaps the only way to form a sense of Justice in people’s minds and hearts. And the *sense* of justice is *what justice is* essentially about. At least in terms of justice as a virtue. “The priority of justice is accounted for, in part, by holding that the interests demanding the violation of justice have

no value. Having no merit in the first place, they cannot override its claims” [4, p. 28].

At the same time, it should be understood that if Ukraine wants to «break the spine» of cynical *realpolitik* approach in the global discourse and become a separate player of geopolitical and geo-legal thought (both in the wartime and in a post-war (or a mid-war) period, it (Ukraine a state and as a society) must become the *ethical standard* for Europe and for the world. The “right to legal intolerance” remains with the individual and the state as long as they have a moral superiority over their counterparts. On the other hand, if Ukraine happens to demonstrate a consumerist approach to foreign and international financial, military, or moral support, but does not purge itself of traitors and corrupt officials, Ukraine will at first lose *its moral advantage* and then, most likely, it will lose its *material support* from other countries. And along with the decrease in moral and material support from foreign partners, along with the loss of sympathy from those countries that have long hesitated and until some point considered Ukraine to be sufficiently virtuous in the face of war, Ukraine may find itself forced to negotiate terms favourable to the aggressor state. In this way, the loss of the moral high ground may lead to the loss of chances for Justice for the victim state and for its citizens.

At the same time the USA, Europe or other influential players might highly likely regret one day if their “value uncertainty” to supporting Ukraine turn into evil spreading across Europe and the world. This means that intolerance will be replaced by tolerance. And the chances for justice may vanish.

As a matter of fact, the concept of justice is an essential component of *the rule of law*, which is a basic principle of every democratic state. In the sense of the logic of politicians, the rule of law (which is a separate and perhaps the most fundamental problem in the world’s practical humanities that needs to be addressed in the interests of an individual, of states and of humanity as a whole) should resist turning *from an objective of politics into its means*.

Therefore, from an applied perspective, it can be argued that the *belief in the inevitable victory of good over evil* (on the part of those who will raise their children today and in the future and read them fairy tales with wise endings) will directly depend on whether and to what extent the so-called “world’s adults” will develop a *sense of ardent fight for justice-to-come-back-home*.

Bibliography:

1. What is Fairness? / What is Justice? Posted by Thomas DeMichele on February 4, 2017. URL:<http://factmyth.com/what-is-fairness-what-is-justice/>.
2. Grotius H. The Law of War and Peace in Three Books (1625) [De Jure Belli ac Pacis Libris Tres]. Translated into English by Francis W. Kelsey (1925) with the collaboration of Arthur E. R. Boak, Henry A. Sanders, Jesse S. Reeves and Herbert F. Wright. 2005. 575 p.
3. Панафідін І. О. Еволюція ідеї справедливої війни в контексті теорії вічного миру (соціально-філософський аспект): дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Кривий Ріг, 2014. 200 с.

4. Rawls J. A Theory Of Justice. Revised Edition, Cambridge, Mass: The Belknap Press of Harvard University Press. 1999. 538 p.
5. Definition of “intolerance” noun from the Oxford Advanced American Dictionary. URL: <https://surl.li/ueqtvj>
6. Definition of “hatred” noun from the Oxford Advanced American Dictionary. URL: http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/hatred.
7. Йосипенко С.Л. Від справедливої війни до справедливого миру. Моральні засади та межі компромісів під час війни. *Філософська думка*. 4. 2024. С. 87–112.
8. Подковенко Т.О. Справедливість у системі цінностей права. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. 4. С. 10–14.
9. Margalit A. On Compromises and Rotten Compromises. Princeton University Press. 2010. 229 p.
10. Hähnel M. Ethics of the Ukraine War. Online Workshop: 16–17th of February 2023. Programme & Abstracts. URL: <https://surl.li/lwniio>

Стецишин Р. Нетерпимість до зла як базова філософсько-правова складова справедливості в міжнародній публічній політиці (в контексті агресивної війни росії проти України)

Анотація. Стаття присвячена з'ясуванню тієї основної характеристики, якою має бути просякнутий пошук справедливості як процесу, як процедури та як результату у розрізі міждержавних воєн на прикладі тієї війни, що була розв'язана державою-агресором Російською Федерацією проти України.

У контексті цієї війни складність визначення змісту справедливості полягає не стільки у перспективах досягнення певного рівня справедливого правопорядку, скільки у націленості на пошук реальної справедливості та у з'ясуванні щирої відданості відповідальних світових суб'єктів спільній меті – викориненню практики використання тероризму, в тому числі вбивств і руйнувань, для легітимізації окупації чужої землі.

Щирість відповідальних суб'єктів у цьому випадку означає не лише вербально-емоційну відданість усіх цивілізованих країн основам міжнародного права, але й вольову поведінку, спрямовану на підтримку та доведення цієї відданості. Встановлення справедливості, особливо на рівні великих міжетнічних систем, буде принципово неможливим, як було з'ясовано у статті, без дотримання відповідальними суб'єктами цінності нетерпимості до зла.

У статті доводиться, що компроміс зі справедливістю, який є онтологічно-правовим злочином проти істини, створює реальні загрози занепаду європейської та світової культурної цивілізації через майбутні численні повстання проти неї з боку диктаторських і терористичних держав та/або груп по всьому світу. У цьому сенсі людина та її права, на жаль, можуть перетворитися з цінності (як це має бути в цивілізованому світі) на просту словесну декларацію про відданість загальнолюдським «вічним речам». Це неминуче потягне за собою хаос, страх і війни в усьому світі. З огляду на це різні держави світу, як суверенні суб'єкти, якщо вони сповнені самоповаги та дбають про стабільну та упорядковану основу спокійного життя прийдешніх поколінь, мають ставитися до права і справедливості як до мети геополітики, а не як до її засобу. Таким чином, у статті обґрунтовується, що справедливість є основою світового порядку, а також його причиною. І аби не загубити справедливість як центральну ідею поняття «світопорядок», за неї треба боротися, і при цьому не лише декларативно.

Ключові слова: справедливість, принципи міжнародного права, міжнародна публічна політика, нетерпимість до зла, відстоювання правових цінностей, рішучість.

UDC 341.01
DOI <https://doi.org/10.32782/ILA.2025.33.02>

STETSYSHYN R. V.,
doctor of philosophy in law

FOUR CARDINAL VIRTUES IN INTERNATIONAL PUBLIC LAW-BASED POLICY (BASED ON THE ETHICAL ANALYSIS OF THE ARMED AGGRESSION OF RUSSIAN FEDERATION AGAINST UKRAINE)

Summary. The author of the article conducts a so-called ethical analysis of the reactions of democratic states to the behaviour of the aggressor state of the Russian Federation against Ukraine and reflects on whether these reactions are consistent with all the major reputational, human-rights and material achievements that democratic civilization has gained over the past 80 years at least.

The research is based on a dialectical approach and recent-historical analysis that enabled to show how a quantitative characteristics (frequency of cases) of ethical weaknesses that democratic states show since 2014 have resulted in qualitative damages – loss of decisive influence that democracies previously had. Methodologically it happened because of step-by-step betrayal by many countries of their dedication to the Four Cardinal Virtues (prudence, fortitude, temperance and justice), known since antique times.

The findings show that lack of virtue-led behaviour (which in fact need a strong will and strong actions against evil) of many countries and their alliances will highly likely keep on bringing permanent turbulence in many parts of the world. The reason is because independent democracies actively and passively kill faith and dedication to human values. That happens due to their choosing tactical and narrow-viewed things which politologists and politicians usually call “national interests”.

The research substantiates and develops the idea that practically the most reliable way to defend and put forward the national interests of any self-respected and responsible country is to fight for global interests, i.e. rule of law and zero-tolerance to evil (which is, for instance, infringements of territorial integrity of another country combined with killings and devastations etc.). Otherwise the situation with peace will be nothing more than a paradise dream for the whole world. This is the real price of the ethical spine if it is not developed.

Key words: natural law, principles of international law, ethics and national interests, values, 4 ancient virtues, integrity deficit, material power of ethics and values.

Problem. War can clearly demonstrate the fragility of our existence. It largely deprives us of the sense of control over reality. Positive (written) law at this moment is probably experiencing the greatest existential drama in the public consciousness because Law is the most recognizable and understandable lever of control over the seemingly gloomy reality for many people, and it is also a lever of restraint of individual subjects from unworthy behaviour. In any case, Law is intended to set the *framework for a social contract not only within a particular state but also between states*. Instead, each war puts this guarantee architecture

into serious question. Although Law was initially conceived as a concept precisely for «protecting against a fool».

Analysis of latest research. The issue of finding philosophical and legal foundations for keeping the world at peace (and for effective punishment for those who violate it) has been for centuries the focus of attention around the world.

At the same time, the Russian Federation's military aggression against Ukraine clearly demonstrates a wide spectrum of views on finding a way to solve the problem of "how to bring the world to a reasonable common denominator". A lot of research and expert opinions have been directed toward economic, military-defence, and political keys to solving this, perhaps, the most frightening problem of humanity. Yet many experts (among whom this article shows the considerations of Jürgen Habermas, Siniša Malešević, Hans-Herbert Kögler, Manuel Velasquez, Claire Andre, Thomas Shanks, Michael J. Meyer) have been trying to philosophically seek and consider the root of the problem.

At the same time, this article attempts to analyze the "fight against unjust war" not by making situational political SWAT analysis or from the perspective of war theory, but from the perspective of philosophical, i.e. ontological, principles known since antiquity as the 4 cardinal values.

Objective. This article aims to clarify the meaning of the concepts of "ethics" and "values" (or "virtues") in international public policy on the example of considering the behaviour of the international community against the aggressor state Russian Federation.

Discussion and results. In fact, ethics is one of the most practical sciences. Therefore, philosophers in ancient times were more rational in their approach to establishing new benchmarks, ideals, and mechanisms that help regulate relations between people, and thus between their communities (nations).

Ancient philosophy identifies *4 cardinal virtues* – virtues of mind and character in both classical philosophy and Christian theology. They are *prudence, fortitude, temperance and justice*.

So here is a simplified definition of these virtues.

Prudence is behaviour that is careful and avoids risks [1]. *Fortitude* is the strength of mind that enables a person to face danger or bear pain or adversity with courage [2]. *Temperance* is moderation in action, thought, or feeling [3]. *Justice* has many definitions due to many layers of its sense; one of the definition needed to mention is seeing justice as the administering of deserved punishment or reward [4].

These four cardinal virtues were actually later incorporated into Christianity by the philosopher and theologian Thomas Aquinas, who added three more virtues (hope, faith, and charity) to create the seven heavenly virtues, which stand in opposition to the seven deadly sins. They also feature in some form in virtually every other global religion [5].

However, for the purpose of understanding the meaning of these virtues instrumentally, we will focus on the four basic virtues mentioned above.

Seeing ethics as a practical tool for restoring order in the world, we note that all self-sufficient independent states should, so to say, “spend most of their time in spiritual practices”, i.e. implement 4 basic virtues (prudence, fortitude, temperance and justice) in their political and legal activities. If we try to analyze the lack of integrity in democratic countries within the last decade by their not-implementing *punitive deterrence* against Russian Federation (as *the aggressor state*), we then can make a conclusion about their *lack of prudence* (not seeing danger in staying dependent on Russia’s energy resources and staying blind and deaf to Russia’s threats), *lack of fortitude* (vivid uncertainty, sometimes even cowardice) and *lack of temperance* (since there was unstoppable, active and interdependent economic and humanitarian cooperation of many states with the aggressor state).

After all, only an unreasonable statesman in Europe or in the United States (with all due respect to other parts of the world, who though are not supposed to be world democracy founders) would cooperate, in particular through oil and natural gas trade, with a counterparty that does not hide the fact that it ignores your values, your «religion.» And only the unreasonable man can believe that «Neanderthals» respect treaties when they systematically violate them. After all, if the *prudence* of EU and NATO countries did exist, why would the democratic countries enter into an economic “marriage” with Russian Federation by establishing “joint household adventure” called Nord Stream and Nord Stream 2. And in the end, after MH-17 catastrophe in July 2014 as well as after the atrocities and robberies (of territories and of human lives) caused by the Russian Federation to Ukrainian people within 2014-2018, only the unreasonable politician (or his country’s representatives in general) would come to visit the host (Russia) of the 2018 Football World Cup and play on host’s (football and not only) pitch.

Only those who lack *fortitude* (strength of mind) will fall into dependence from the «Neanderthal», hiding from his anger, and willing to talk to a terrorist from the standpoint of equality and with a desire to «save terrorist’s face» in economic and military matters.

Only someone who lacks *temperance* will generally align himself with a «Neanderthal» in all the above senses, naively hoping that western business openness will pacify and discipline the terrorist.

Regardless of the structure of the dynamic combination of above mentioned weaknesses, it can be stated that Europe has, figuratively speaking, forgotten that general economic well-being is not caused by *sell-buy capitalism* (which is rather just the process and result of the implementation of a certain plan). The *root causes* always lie in the *social values* on the basis of which these countries and their people develop their economy and state-building. Ukrainian scientist, historian and publicist Yaroslav Hrytsak once said it well about the practical side of people’s values: «Values are easily spread on bread».

In fact, Europe, the United States and other responsible countries simply need to remember what made them a *civilization*. It is not the power of the Catholic Church, scientific and industrial or socio-political revolutions for the power of the republic as opposed to the power of the monarch. At the heart

of these and other breakthroughs of humanity, including Western civilization, was a certain humanitarian and industrial ethics that affirms time-tested values instead of situational things that are commonly called *national interests*. And this ethics was formed on a coordinate system that was laid down as early as the 4-th century B.C.

Therefore, the key miscalculation of the developed countries and the UN, whose reaction was (in one way or another) guided by Russian Federation, was that as of 2022 and later on. As any simple observer could watch there was *no real readiness to effectively and immediately punish the Russian Federation for its cynical disregard for international law*, which was expressed in Russia's terrorizing and killing citizens of another sovereign state, occupying and destroying its territory.

The entire civilized world and each sovereign state individually *determine the principles* by which they live. And if we live in the era when even the countries of the so-called civilized world, including the global outpost of democratic transformation (like the United States of America) put (which in fact is not allowed by these democratic countries' constitutions) *political expediency* much higher than the *rule of law*, legitimizing the category called «national interests», so is there any wonder why this functional guideline is systemically not working, constantly shifting from *opportunistic expediency* to *necessity*?

To put it in a simpler and more understandable language, the founding members of the UN, OSCE, EU and NATO (all together these European and world institutions regularly show off their respect to the ideological inspirers of the Enlightenment epoch, to whom we ultimately owe the slogan «*Liberté, Égalité, Fraternité*» (French)) had to determine its basic values long before 2022, but at least after the events of 2008 in Georgia and 2014 in Ukraine. And then they were surely expected to give this signal to others (like Asian countries, in particular China, as well as countries of Africa, North and South Americas), who ought to have not delayed in choosing their proper response to the behaviour of the aggressor state – Russian Federation – and clearly explain to the aggressor the basics of international law.

Maybe the reason for this 'western uncertainty' was that many Western states are simply not ready to *regain their ethical integrity*, as they themselves have earlier carried out military interventions in the affairs of other nations. However, it is difficult to find an analog in recent history of the occupation by one state of another sovereign state along with calling the criminally occupied territory as its own territory (and putting this legal nonsense right into the constitution of the occupying state). All this is being done by erasing entire cities of Ukraine, by affording the targeted and indiscriminate killing of civilians in multiple Ukrainian cities, towns and villages. In any case, countries that do not recognize cowardice (as a particularly hidden form of evil) in themselves and in other countries end up becoming the devil's «dance floor».

It is especially disturbing to see recognized intellectuals of our time like Jürgen Habermas from Germany calling for a strategy of, so to say, aligning up

our (i.e., German and Western in general) policy with the aggressor. For example, in his article published at the end of April 2022, this famous philosopher called not for the defence of values (described by the 4 cardinal values or at least the values of the struggle for goodness and justice), but for a balanced dialogue with the Russian Federation as a nuclear power. Under the pressure of the consequences of the generic trauma of all Germans dating back to 1939-1945, Habermas demonstrated, perhaps guided by good motives, a strange reflection on this war: not condemnation of the evil, murder and devastation brought to the Ukrainian people (and symbolically to the whole world) by the aggressor state, but commitment to a policy of non-interference, which is essentially a manifestation of escapism. From an epistemological point of view, it is difficult to see strong philosophers at the end of their lives being guided by “advantage-disadvantage political expediency” rather than by the eternal and fundamental maxims of philosophy: *“I see no convincing justification for demanding a policy which – despite the excruciating, increasingly unbearable suffering of the victims – would de facto jeopardize the well-founded decision to avoid participation in this war.”* [6]. The motivation for such a position, I repeat, may be reasonable and understandable. But we have already seen it at least in 2008 and 2014, and now we are living inside the results of such a policy of the Western world. Not to mention the fact that one would like to see greater value-based perseverance and determination (as a goal on the strategic hill) from world-recognized intellectuals although with an emphasis on the methodological need to choose balanced steps instead of radical ones.

In other words, if the self-respecting and strong states had been at least as zealous in promoting a culture of «*non-handshaking*» (ostracism) toward the Russian state as was zealous the Russian aggression in 2014 and later, then a couple of years later, the *new ethics* would have formed the highest bar of the *new law*. In practice, this *ethical zeal of the Western world* could mean the following things:

- a) *punishment for the Russian Federation in international courts;*
- b) *implementing heavy (instead of “cosmetic”) sanctions on the aggressor state;*
- c) *refusals to conclude multibillion-dollar contracts with the Russian Federation for their energy supplies since 2014;*
- d) *cancellation of other existing trade agreements with the aggressor state;*
- e) *cancel culture in sports and arts (since these spheres are never beyond politics) – for instance, denial of the right for Russian Federation to host some major world-scale sporting and geopolitical events (like the 2018 FIFA World Cup);*
- f) *search for regulatory tools to amend the UN Charter with a view to limiting the right to block any anti-war resolution just by the will of one of the Council members (who once decided to become an aggressor);*
- g) *strong economic sanctions with strong attention to their non-avoidance.*

So the UN had to search for ethically responsible solutions in a timely manner. And the UN would not have had to look as a total loser, if the Russian side would have been expelled from the UN Security Council in a situation, for

example, when a Russian missile destroyed a children's hospital. In case of such a respectful decisiveness of the UN Russian Federation could not be even thinking about launching another murderous missile to another children's medical institution – cancer hospital “Okhmatdyt” in July 2024, being not able afterwards to deny (in front of the whole world) the fact that it was their missile and that «grass is green», so to say.

In no way, it is important to note, that absence of responsible self-awareness must not absolve the state of Ukraine of its own ethical responsibility. Back in 2008, Ukraine should have shown systemic ethical leadership in at least verbal and ideological supporting Georgia when the brazen seizure of part of its territory by Russian army happened. However, Ukraine has always been fairly an object of systemic criticism from both outside and inside the country in terms of deep problems with the *rule of law* and its role in the life of Ukrainian people. This does not diminish the responsibility of my country, but rather *emphasizes the consequences of* not building a strong legal and (as a result) economically and militarily powerful state here, in Ukraine. Ukraine ought to have become a state which no terrorist state (like Russian Federation) would ever consider attacking.

Without belittling the serious institutional and legal problems that Ukraine has faced since its independence (1991) and which the state had to sustainably solve, it must be stated that the process of upholding ethics and values (the dedicated struggle for independence and freedom of the sovereign European state of Ukraine) can, unfortunately, be considered a failure of the civilized world (e.g. partner-states for Ukraine). After all, the military (and to a lesser extent, financial) assistance that Ukraine has received and is currently receiving from many democratic countries to effectively counter the aggressor state does not primarily fall under the category of “protecting the values of democracy and the rule of law” but rather falls under the category of “protecting the national interests” of individual partner-states.

Of course, if, in the fourth year of a full-scale war in which the victim state is fighting on its territory against the aggressor state, the leaders of some European and world countries pay official visits to the Russian Federation or send their ambassadors to a military parade to mark the victory over fascism during World War II, the boundaries of the so-called «Overton window» (permissible framework) are significantly expanded, putting ethics away. This means that it will not be possible to dream about world peace in the coming decades, unless this trend is stopped.

The greatest fear of any *big evil* which is spreading through the world is that it will be ridiculed and made ashamed of. Therefore, countries that pose themselves as progressive, whether they belong to so-called Global West or North, East or South, if only their self-respect and historical responsibility are stronger than fears or opportunism, must be honest and assess themselves: are they for or against a policy of state-sponsored terrorism? Are they strong (responsible) or weak (conformist)?

The true results of answers to such questions will be more than obvious in the 5–10-year perspective. After all, any strong idea gives birth to a material result – in the economic, political, legal and humanitarian sense in general. If the idea is pure and honest (not hypocritical), its fruits will be strong. In the end, the material impact of active condemnation of evil by each individual country finally may help such a country become a real ethical-legal leader in geopolitical sense. Therefore, the author believes that Europe, Africa, the countries of the East and Latin America will develop an *ethical backbone* and come out clearly against a lie, against killing people of other independent country, against plundering its foreign territories, – which all together is now the main export product of the today's Russian Federation. At the same time, the author hopes that China and India, whose real positions look now highly conformist to evil – to the terrorist behaviour of the aggressor state – will also develop their own *ethical backbone*. And I would like to calm these big countries: you won't lose commercial war with the USA if you start condemning Russia. Especially in those cases when the USA themselves lack prudence and fortitude and do not condemn Russia (unofficially and officially – while voting with Russia against the Ukrainian draft of the UN resolution, for instance).

After all, each self-sufficient hegemon without ethics is not a hegemon. After all, as soon as the USA began to forget this rule, pursuing an inconsistent policy towards other countries, it began to lose its former hegemonic influence. In this sense, the author's advice to the USA, China and other countries that care about being hegemonic in the 10-20 years is to *crystallize their intolerance of evil, to minimize their integrity deficit* even when their leading political party or population keep shouting about their willingness to tolerate “the crucifixion of Christ”.

In this sense, the author of this article understands the arguments of Siniša Malešević (University College, Dublin, Ireland), which he presents in his article «The moral fog of war and historical sociology» about the moral uncertainty of war due to the fact that “every military decision can have unpredictable and partially immoral outcomes and implications”; “the ethical choices in war are almost always relative, relational and specific”. However, this is also a weakness, a devastating weakness of the postmodern justification that the aggressor skillfully uses, – about the moral imperfection of every victim. In this sense, it is worth mentioning the words of Hans-Herbert Kögler whom Siniša Malešević quotes in his article: “Kögler is right that the moral concerns should govern one's attitude if, and when, to use violence against other human beings” [7]. So, in the author's view, there ought *not to be ethical relativism* in a matter of assessment of aggressor's behaviour which implies seizing the other country's territory and killing its people.

In this sense, it is harder to find a more dignified definition of politics than the one offered by Kögler: “How would a thinking be possible for which moral intentions and values not only meant the normative continuation of politics, but politics itself could be nothing but the continuation of morality?” By doing so,

Kögler actually enters into an absentee discussion with *von Clausewitz*, the most popular military theorist who stated that war is a continuation of politics by other means. [8].

Conclusions. To summarize, if we try to convey the morale of this war (as a real life catastrophe) to our children it can be as follows: *evil*, since it is derived from *deception, decay and absolute weakness*, must always end up with a clear understanding that *good* – for the sake of establishing the *rule of law* and *upholding human dignity* – can and will always use a *culture of shaming, as well as weapons and all other legal “axes”* available against evil.

Without these attributes, I believe that the trilemma of defining *values and ethics* (if only they are considered only through the concepts of *fiction or scenery*) will not ever become a part of *reality*. And, accordingly, the price that will be paid by all civilized nations will be our common disaster before our descendants.

Or – on the contrary – it will become a matter of our pride if the *theory* of strong international *ethics* becomes our constant *priority and practice*. Ancient 4 cardinal virtues of *prudence, fortitude, temperance and justice* seem to be the most effective criteria for any responsible man or country to make the right choice when dealing with good and evil.

Bibliography:

1. Definition of prudence noun. URL:<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/prudence>.
2. Definition of fortitude noun. URL:<http://www.merriam-webster.com/dictionary/fortitude>.
3. Definition of temperance noun. URL:<http://www.merriam-webster.com/dictionary/temperance>.
4. Definition of justice noun. URL:<http://www.dictionary.com/browse/justice>.
5. Maden Jack. The 4 Cardinal virtues: stoicism's roadmap to the best life possible. URL:<https://surl.li/rjlhvu>.
6. Habermas Jürgen. Krieg und Empörung [War and Indignation]. (Süddeutsche Zeitung, 29-04-2022)/. URL: <https://surl.lt/fkomyt>.
7. Malešević Siniša. The moral fog of war and historical sociology. European Journal of Social Theory. 2023. Vol. 26(4). P. 490–501.
8. Kögler Hans-Herbert Democracy or dictatorship: The moral call to defend Ukraine. European Journal of Social Theory. 2023. Vol. 26(4). P. 450–478.

Стецишин Р. Чотири головні чесноти в міжнародній політиці, заснованій на публічному праві (на основі етичного аналізу збройної агресії російської федерації проти України)

Анотація. Автор статті здійснює так званий етичний аналіз реакцій демократичних держав на поведінку держави-агресора Російської Федерації проти України та розмірковує щодо того, чи відповідають ці реакції усім основним репутаційним, правозахисним та матеріальним досягненням, які здобула демократична цивілізація щонайменше за останніх 80 років.

Дослідження базується на діалектичному підході та новітньо-історичному аналізі, що дозволило показати, як кількісні характеристики (частота випадків) етичних слабкостей, які демонструють демократичні держави з 2014 року, призвели до якісних збитків – втрати вирішального впливу, який демократії мали раніше. Методологічно це сталося через поступову зраду багатьма державами своєї відданості чотирьом базовим чеснотам (мудрості, сили духу, поміркованості та справедливості), відомим з античних часів.

Результати показують, що відсутність поведінки, керованої чеснотами (яка насправді потребує сильної волі та рішучих дій проти зла) у багатьох країнах та їхніх альянсах, швидше за все, продовжуватиме приносити постійну турбулентність у багатьох частинах світу. Причина в тому, що незалежні демократії активно і пасивно самі по собі вбивають віру та відданість людським цінностям. Це відбувається через вибір ними тактичних і вузьких речей, які політологи та політики зазвичай називають словом «національні інтереси».

Дослідження обґрунтовує та розвиває ідею про те, що практично найнадійнішим способом захисту та відстоювання національних інтересів будь-якої самоповажної та відповідальної країни є боротьба за глобальні інтереси, тобто верховенство права та нульова толерантність до зла (яким є, приміром, посягання на територіальну цілісність іншої держави у поєднанні з убивствами та спустошеннями). Інакше ситуація з миром буде нічим іншим, як райською мрією для всього світу. Це реальна ціна етичного хребта, якщо його не розвивати.

Ключові слова: природне право, принципи міжнародного права, етика та національні інтереси, цінності, 4 стародавні чесноти, дефіцит доброчесності, матеріальна сила етики та цінностей.

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПРАВ ЛЮДИНИ

УДК 341.24; 341.231.14
DOI <https://doi.org/10.32782/ILA.2025.33.03>

ЗАМУЛА А. Ю.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародного та європейського права
Державного некомерційного підприємства
«Державний університет «Київський авіаційний інститут»

ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК У КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНОЇ БЕЗПЕКИ: АНАЛІЗ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню безпекових викликів у сфері захисту прав жінок, зокрема у контексті боротьби з насильством. Вказується, що насильство щодо жінок є однією з найбільших загроз правам, здоров'ю та благополуччю, а також серйозною перешкодою для досягнення рівності статей. Гендерна безпека, яка охоплює захист жінок від насильства, дискримінації та загроз у різних сферах життя, розглядається як основа для формування правового і соціального середовища, сприятливого для розвитку жінок.

У статті аналізуються основні міжнародні та національні механізми, спрямовані на боротьбу з насильством щодо жінок. Особлива увага приділена міжнародним інструментам, таким як Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), а також Резолюціям ООН, які закликають держави до посилення заходів щодо протидії насильству та діяльності міжнародних організацій у цій сфері. Авторка підкреслює важливість імплементації міжнародних стандартів на національному рівні, зокрема через удосконалення законодавчої бази, що передбачає ефективні заходи захисту для жертв насильства, зокрема жінок. Розглядаються соціальні, культурні та психологічні аспекти насильства, які сприяють його поширенню.

Зазначається, що в сучасному світі держави відіграють ключову роль у забезпеченні безпеки жінок та протидії гендерно зумовленому насильству. Держави, які дотримуються принципів соціальної справедливості та рівності, активно розробляють та впроваджують політики, спрямовані на підтримку жінок, які стали жертвами насильства, а також на запобігання таким злочинам у майбутньому. Комплексні заходи включають як законодавчі ініціативи, так і соціальні програми, спрямовані на захист постраждалих, підвищення обізнаності населення та притягнення винних до відповідальності.

Окремої уваги заслуговує аналіз міжнародних ініціатив, таких як Стамбульська конвенція, яка визначає загальноприйняті стандарти запобігання насильству щодо жінок та боротьби з ним. Простежується, як ратифікація та впровадження норм цієї конвенції

впливають на зміну національного законодавства та розвиток інституцій, що займаються захистом жінок від насильства.

Дослідження демонструє, що держави, інвестуючи у соціальні гарантії, освіту та правозахисні механізми, суттєво зменшують ризики насильства щодо жінок. Досвід країн із розвинутою соціальною політикою підтверджує, що лише комплексний підхід, що включає правові, економічні та соціальні аспекти, може забезпечити ефективну боротьбу з гендерно зумовленим насильством. Висновки наукового доробку підкреслюють важливість впровадження інтегрованих державних програм, що враховують специфіку національного контексту, а також необхідність активної участі громадськості у формуванні та реалізації політики у сфері захисту прав жінок.

Ключові слова: права жінок, гендер, гендерно зумовлене насильство, насильство щодо жінок, держава, соціальна політика, законодавчі ініціативи.

Постановка проблеми. У сучасному світі проблема подолання насильства щодо жінок залишається гострим соціальним і правовим викликом, що потребує системного підходу з боку держави та суспільства. Незважаючи на прогрес у сфері гендерної рівності, жінки в різних країнах продовжують стикатися з фізичним, психологічним, економічним та сексуальним насильством, яке має руйнівний вплив на їхнє життя, здоров'я та соціальну інтеграцію. Боротьба з цим явищем потребує ефективних механізмів захисту, превентивних заходів і чітких державних гарантій безпеки. Держави, які керуються принципами рівності, справедливості та соціального забезпечення, відіграють ключову роль у формуванні та реалізації політик, спрямованих на боротьбу з насильством щодо жінок. Завдяки розвиненим соціальним інститутам, наявності системи підтримки для постраждалих, ефективному законодавчому регулюванню та міжнародній співпраці, такі країни демонструють позитивні результати у зниженні рівня насильства. Водночас, навіть у соціально орієнтованих державах існують бар'єри, які ускладнюють забезпечення безпеки жінок, зокрема, недостатня реалізація законодавчих норм, брак фінансування кризових центрів, суспільні стереотипи та низька поінформованість населення про механізми захисту. Таким чином, актуальним є дослідження впливу держав на забезпечення безпеки жінок у рамках боротьби з насильством. Важливо визначити, які політики та механізми є найбільш ефективними, як соціальні гарантії впливають на рівень насильства щодо жінок та які міжнародні практики можна адаптувати для посилення захисту постраждалих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При дослідженні різних аспектів цієї теми було використано Резолюції Ради Безпеки ООН, Конвенції, міжнародно-правові документи ОБСЄ, ЮНЕСКО, тощо. Однак, незважаючи на численні дослідження в цій галузі, багато питань залишаються невирішеними і потребують подальшого вивчення та опрацювання.

Метою статті є аналіз впливу державної політики на забезпечення безпеки жінок через механізми протидії гендерно зумовленому насильству. Дослідження спрямоване на виявлення ефективних стратегій, які впроваджують соціально орієнтовані держави для захисту жінок, включаючи

законодавчі ініціативи, соціальні програми, роботу спеціалізованих інституцій та міжнародні зобов'язання.

Виклад основного матеріалу. Насильство щодо жінок є одним із найпоширеніших і найстійкіших порушень прав людини у світі, що впливає з глибоко вкорінених уявлень про нерівноправний статус жінок. Будучи основною, але такою, якій можна запобігти, причиною поганого стану здоров'я та смерті жінок, це явище також є проблемою громадської охорони здоров'я. Насильство щодо жінок має не менш руйнівний вплив на суспільство в цілому, впливаючи на продуктивність праці жінок і призводячи до загальних економічних втрат. Боротьба з насильством щодо жінок, особливо в постконфліктних і перехідних ситуаціях, має важливі наслідки для безпеки людини. Дійсно, якщо не боротися з насильством щодо жінок, воно перешкоджає розвитку країни, спричиняючи серйозні порушення сімейних, громадських і соціальних структур і, в кінцевому рахунку, завдаючи шкоди набагато більше, ніж безпосереднім жертвам.

Насильство щодо жінок не є новою проблемою. Глибокі страждання і шкода, завдані цим поширеним порушенням прав людини, мало змінилися протягом століть. Значною мірою ті самі нерівності та дисбаланси влади, які завжди сприяли насильству над жінками, існують і сьогодні. Однак змінився ландшафт, контекст, в якому відбувається насильство. Насильство щодо жінок більше не розглядається як неминуча частина сімейного життя, соціальних відносин і не може бути виправданим. Після зростання жіночого руху активістки вимагали боротьби з насильством, що є фундаментальним гарантуванням рівних прав. За останні десятиліття на глобальному рівні відбулися значні зміни у формулюванні зобов'язань держав у боротьбі з насильством щодо жінок, незалежно від того, чи вчиняється воно приватними особами або державою, як під час війни, так і в мирний час.

Якщо останні десятиліття 20-го століття можна охарактеризувати інтенсивним активізмом проти насильства щодо жінок, закликами до дій для компенсації шкоди та спробами реагувати на міжнародному, національному та регіональному рівнях, то перші роки 21-го століття включають в себе певну міру самоаналізу. Набагато більше уваги приділяється підбиттю підсумків та спробам каталогізувати втручання, які реально призводять до зменшення кількості випадків насильства щодо жінок, посилення захисту та допомоги жертвам насильства, а також до припинення безкарності тих, хто вчиняє таке насильство. Інтерес до виокремлення кращих практик протидії насильству щодо жінок значною мірою зумовлений усвідомленням того, що, незважаючи на величезну кількість роботи в цій сфері, насильство щодо жінок продовжується в кожній країні світу, а в деяких випадках, таких як збройні конфлікти та постконфліктна відбудова, навіть стає більш інтенсивним [1].

У контексті еволюції підходів до проблеми боротьби з насильством щодо жінок набуває особливої актуальності роль урядових і неурядових

міжнародних організацій. Серед ефективних ініціатив варто виділити структуру ООН Жінки – організацію ООН, яка відповідає за питання гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок. Організація підтримує держави-члени ООН у встановленні глобальних стандартів досягнення гендерної рівності та співпрацює з урядами і громадянським суспільством у розробці законів, політик, програм і послуг для забезпечення ефективного впровадження цих стандартів з метою досягнення значних змін для жінок і дівчат у всьому світі. ООН Жінки працює на глобальному рівні для сприяння рівній участі жінок у всіх аспектах життя задля досягнення стратегічної мети – Цілей сталого розвитку для жінок та дівчат, зосереджуючись на чотирьох стратегічних пріоритетах: забезпечення лідерства, участі та рівного користування можливостями систем державного управління; забезпечення гарантованого доходу, гідної роботи та економічної незалежності жінок; забезпечення захисту всіх жінок і дівчат від усіх форм насильства; забезпечення внеску та більшого впливу жінок і дівчат у процесах побудови сталого миру та стійкості, а також користування на рівних засадах можливостями із запобігання стихійних лих і конфліктів та гуманітарної діяльності [2]. З-поміж спеціалізованих установ Організації Об'єднаних Націй слід насамперед згадати ЮНЕСКО – Організацію Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури. У її документах, аналітичних дослідженнях та інших звітах визначаються такі категорії: гендер, гендерна рівність, стать [3]. Гендер трактується як роль та обов'язки, сформовані сім'єю, суспільством та культурою, які вважаються належними для жінок та чоловіків у певному суспільстві в певний час [4].

Особливо важливою є діяльність НАТО, що віддана справі захисту і просування принципів індивідуальної свободи, прав людини, демократії і верховенства права. Гендерна рівність і порядок денний «Жінки, мир і безпека» є невід'ємними складовими сталого миру і відображають основні цінності і пріоритети НАТО. НАТО відіграє унікальну і важливу роль у просуванні питань щодо жінок, миру і безпеки як стратегічного, заснованого на цінностях, імперативу [5]. НАТО визнає, що нестабільність, кризи, конфліктні і постконфліктні ситуації мають величезний і непропорційний вплив на жінок і дівчат. Жінки і дівчата в усьому світі стикаються з погіршенням рівня безпеки і захисту і порушенням їхніх прав. Зберігаються перешкоди для повної, рівноправної, безпечної та конструктивної участі жінок у громадському та політичному житті, а також у процесах забезпечення миру та безпеки. Порядок денний НАТО у сфері безпеки людини і тематика «Жінки, мир і безпека» відображають підходи, орієнтовані як на людину, так і на права, які взаємно підсилюють один одного, але залишаються окремими. У той час як безпека людини охоплює усі аспекти, пов'язані з захистом і безпекою усіх людей, «Жінки, мир і безпека» зосереджується на гендерних наслідках конфліктів, які часто непропорційно впливають на жінок і дівчат через гендерну нерівність і дискримінацію.

Члени Альянсу визнають тісний зв'язок між цими двома програмами. Наприклад, сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, є частиною порядку денного НАТО з питань безпеки людини, а також міцно укорінилось в порядку денному з питань жінок, миру і безпеки. В усіх конфліктах навмисне використання сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом як тактики ведення війни становить серйозну загрозу, підриваючи стійкість суспільств і загальну стабільність регіонів. НАТО прагне забезпечити, щоб усі місії, операції і заходи Альянсу ефективно запобігали і реагували на насильство щодо жінок, як це передбачено в Політиці НАТО щодо запобігання і реагування на насильство щодо жінок [5]. Ця політика ґрунтується на отриманих уроках і успіхах багаторічної роботи у сфері «Жінки, мир і безпека» самого Альянсу, держав-членів НАТО, країн-партнерів і організацій громадянського суспільства. Діяльність НАТО демонструє, що навіть суто оборонні структури можуть і мають інтегрувати права жінок у свою стратегію. Хоча Альянс не є правозахисною організацією в класичному розумінні, його зусилля у сфері реалізації принципів «Жінки, мир і безпека» відіграють важливу роль у формуванні безпекової архітектури, що враховує потреби та права жінок.

ОБСЄ, як найбільша у світі регіональна міжурядова організація з питань безпеки, також визнає взаємозв'язок між забезпеченням гендерної рівності, викоріненням насильства щодо жінок та досягненням реальної і стійкої безпеки для всіх громадян. Коли насильство щодо жінок продовжує існувати, воно увічніює дискримінацію, призводить до нестабільності та перешкоджає розвитку будь-якої нації. Боротьба з насильством щодо жінок лежить в основі мандату ОБСЄ. Організація має статус спостерігача в ООН і об'єднує 57 країн-учасниць з Європи, Азії та Північної Америки. У 2004 році держави-учасниці ОБСЄ висловили свою зацікавленість у просуванні рівності між жінками та чоловіками та зменшенні дискримінації, прийнявши План дій з просування гендерної рівності [6].

План дій спрямовує виконавчі структури ОБСЄ, зокрема Секретаріат, на розробку програм та моніторинг прогресу у запобіганні насильства щодо жінок, а також на підтримку виконавчих структур ОБСЄ та держав-учасниць у виконанні відповідних зобов'язань щодо сприяння гендерній рівності [7]. Рішення міністрів 2005 року про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок містить рекомендації державам-учасницям щодо видів заходів, які слід вжити для покращення запобігання насильству та захисту і допомоги жертвам [8]. Інша резолюція ОБСЄ 2005 року зосереджується на питаннях участі жінок у запобіганні конфліктам, врегулюванні криз та постконфліктній реабілітації та інтегрує значну частину змісту Резолюції Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй (Резолюція РБ ООН № 1325) в роботу ОБСЄ [8]. Резолюції РБ ООН 1325 та 1820 закликають усі сторони збройних конфліктів вживати спеціальних заходів для захисту жінок та дівчат від гендерно зумовленого насильства, зокрема від зґвалтувань та інших форм сексуального насильства, а також будь-якого насильства

в умовах збройних конфліктів [9]. Зокрема, за дорученням ОБСЄ було проведено кількісне та якісне дослідження, щоб визначити рівень поширеності різних форм насильства над жінками й дівчатами (VAWG) в умовах конфлікту і його відсутності в певних державах-учасниках ОБСЄ, зокрема в Албанії, Боснії та Герцеговині, Чорногорії, Північній Македонії, Сербії, Молдові й Україні. Таке дослідження також проводилось у Косово [10].

Міжнародне співтовариство зробило кроки, щоб позитивно оцінити унікальний досвід жінок у конфлікті та роль, яку вони можуть відігравати в ініціативах з підтримання миру та безпеки. На глобальному рівні Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), прийняту в 1979 році Генеральною Асамблеєю ООН, часто зображують як «всесвітню хартію привілеїв для жінок». Вона окреслює обов'язки країн-підписантів покласти край упередженому ставленню до жінок у всіх проявах. Так, Конвенція визначає дискримінацію щодо жінок як «...будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, що має своїм наслідком або метою ослаблення або знищення визнання, використання або здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадянській або будь-якій іншій галузі». Приймаючи Конвенцію, держави беруть на себе зобов'язання вжити низку заходів, спрямованих на припинення дискримінації щодо жінок у всіх її формах, зокрема включити принцип рівності чоловіків і жінок у свою правову систему, скасувати всі дискримінаційні закони та прийняти відповідні закони, що забороняють дискримінацію щодо жінок; створити суди та інші державні установи для забезпечення ефективного захисту жінок від дискримінації; та забезпечити ліквідацію всіх актів дискримінації щодо жінок з боку осіб, організацій чи підприємств [11].

Пекінська декларація та Платформа дій, прийняті на четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок свого часу ще більше посилили прихильність до просування прав жінок, зосередивши увагу на таких сферах, як добробут, навчання та погане поводження з жінками. Платформа дій охоплює 12 найважливіших проблемних сфер, які сьогодні так само актуальні, як і 20 років тому: бідність; освіта і навчання; охорона здоров'я; насильство; збройні конфлікти; економіка; влада і прийняття рішень; інституційні механізми; права людини; засоби масової інформації; навколишнє середовище; і дівчата. Для кожної критично важливої сфери, що викликає занепокоєння, визначені стратегічні цілі, а також детальний перелік відповідних заходів, які мають бути вжиті урядами та іншими зацікавленими сторонами на національному, регіональному та міжнародному рівнях. На двадцять третій спеціальній сесії Генеральної Асамблеї в червні 2000 року, присвяченій огляду виконання Пекінської декларації та Платформи дій, уряди домовилися про подальші дії для прискорення виконання Платформи дій і забезпечення повного виконання зобов'язань щодо гендерної рівності, розвитку і миру [12].

Рада Європи, як найбільша регіональна міжнародна організація, також відіграє важливу роль у цьому питанні. 6 березня 2024 року Комітет міністрів Ради Європи ухвалив нову Стратегію Ради Європи з гендерної рівності на 2024–2029 роки. Стратегія розрахована на шість років і спрямовуватиме роботу Ради Європи та її держав-членів (включно з Україною) на досягнення більшої гендерної рівності. Стратегія зосереджена на шести ключових цілях: запобігання та боротьба з гендерними стереотипами та сексизмом; запобігання та боротьба з насильством щодо жінок і дівчат та домашнім насильством; забезпечення рівного доступу жінок до правосуддя; досягнення збалансованої участі жінок і чоловіків у політичному, громадському, соціальному та економічному житті; забезпечення розширення прав і можливостей жінок та гендерної рівності в контексті глобальних і геополітичних викликів; реалізація стратегій досягнення гендерної рівності та міжсекторальної інклюзії. Сприяння гендерній рівності є пріоритетом у роботі Ради Європи, про що свідчить План дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова» [13]. Результатом роботи Ради Європи у сфері прав людини та гендерної рівності стала велика кількість правових інструментів та керівних політик, спрямованих на просування та розширення прав і можливостей жінок та ефективне впровадження гендерної рівності в державах-членах та за їх межами. Комітет міністрів і Парламентська асамблея Ради Європи ухвалили вражаючу кількість конвенцій, рекомендацій і резолюцій, які спрямовують і впливають на розвиток гендерної рівності в Європі та в усьому світі.

Одним із найважливіших міжнародно-правових актів у сфері протидії насильству є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція 2011 року) [14]. Стамбульську конвенцію можна вважати своєрідним «золотим стандартом» у сфері прав людини та європейських цінностей щодо ліквідації гендерно зумовленого насильства, насильства щодо жінок та домашнього насильства. Вона розглядає насильство щодо жінок та домашнє насильство (в тому числі щодо чоловіків) як наслідок існуючих суспільних відносин, а також вказує на те, що жодні традиції, усталені забобони, звичаї тощо не можуть бути виправданням для brutального порушення прав людини, яким є насильство. Конвенція є першим європейським інструментом, який має на меті на законодавчому рівні запобігати гендерно зумовленому насильству, захищати жертв насильства та карати кривдників. Вона пояснює, що країни повинні робити для запобігання та боротьби з насильством щодо жінок та домашнім насильством. Серед заходів – підвищення обізнаності, збір даних та правові заходи (наприклад, визнання примусової стерилізації або каліцтва жіночих статевих органів формою насильства над жінками). Основна увага приділяється залученню державних органів до заходів із запобігання, переслідування та захисту. Це можна зробити за допомогою тренінгів, освіти, ресурсів,

правоохоронних органів та правових систем. Усі держави, які ратифікували Конвенцію, повинні застосовувати її шляхом «імплементачії». Це означає, що вони повинні прийняти закони, політику та заходи для застосування Конвенції.

Існує два способи моніторингу імплементачії Конвенції: процедура оцінки по кожній країні, яка починається з базового звіту і закінчується фінальними звітами та висновками незалежного експертного органу (GREVIO); спеціальна процедура термінового розслідування, яка може бути ініційована GREVIO, коли є достовірна інформація, що вказує на порушення Конвенції. Дані показують, що в середньому жінки та дівчата з інвалідністю в 2–5 разів частіше стикаються з насильством, ніж інші жінки та дівчата. В ЄС 34% жінок, які мають проблеми зі здоров'ям або інвалідність, протягом життя зазнавали фізичного або сексуального насильства з боку партнера. Насильство може включати домашнє та гендерно зумовлене насильство, інституційне насильство, примусову стерилізацію, контрацепцію та аборти, а також переслідування, в тому числі сексуальні домагання. Незважаючи на те, що жінки та дівчата з інвалідністю більше ризикують стати жертвами насильства, вони отримують недостатньо інформації про насильство та сексуальну освіту. Через брак обізнаності, доступності та розумного пристосування вони мають труднощі або навіть не можуть отримати доступ до підтримки та правосуддя. Усі ці аспекти охоплює Стамбульська конвенція. При розробці цієї Конвенції було взято до уваги багато принципів з Конвенції ООН про права людей з інвалідністю. Імплементачія Конвенції прямо вказує на захист прав людей з інвалідністю [15]. Взаємодія з Конвенцією та її моніторинговим органом, неурядові організації, в тому числі організації людей з інвалідністю та жінок з інвалідністю, відіграють важливу роль у дотриманні стандартів Конвенції, беручи участь у її впровадженні та моніторингу. Вони можуть повідомляти GREVIO про порушення та невиконання Конвенції в рамках процедури оцінки або розслідування в країні.

Відтак, останніми роками ми стали свідками посиленого підбиття підсумків прогресу на шляху до викорінення насильства щодо жінок. Очевидно, що було досягнуто величезного успіху, починаючи з простого визначення насильства як порушення прав людини і закінчуючи розробкою та перевіркою теорій причин та наслідків насильства щодо жінок. Численні уряди прийняли закони, запровадили політику та розширили мережі соціальних служб, щоб краще допомагати жертвам насильства. Організації громадянського суспільства, особливо жіночі організації, мабуть, відіграли найбільшу роль у просуванні змін.

Жіночі організації по всьому світу працювали поодиночі та в коаліціях, щоб привернути увагу до проблеми, захистити жертв та вимагати відшкодування. Проте, незважаючи на більш ніж десятирічну діяльність, також очевидно, що жінки не стали значно вільнішими від насильства, ніж вони були в минулому. Навпаки, як зазначає ЮНІФЕМ, ситуація

є парадоксальною: «Ландшафт гендерно зумовленого насильства трансформувався ... [але] замість того, щоб відбулося різке скорочення насильства щодо жінок, ... виклики стали складнішими, опір змінам – глибшим, реакція на розширення прав і можливостей жінок – кричущою, а методи, що використовуються для підтримки статус-кво, – більш витонченими та підступними» [16]. Саме в такому кліматі оцінка ефективних практик та здатність адаптувати перспективні стратегії до мінливих обставин є життєво важливими для подальших зусиль з припинення насильства щодо жінок.

Насильство щодо жінок проявляється як фізична, сексуальна та/або психологічна шкода. Ці категорії насильства не є взаємовиключними, а форми насильства слід розуміти широко, щоб охопити цілий ряд видів поведінки, спрямованих на здійснення влади та контролю над жінками. Декларація ООН про викорінення насильства щодо жінок класифікує три основні форми насильства, виходячи з того, де відбуваються дії та стосунків між жертвою та кривдником: (1) насильство в сім'ї; (2) насильство в громаді; та (3) насильство, що здійснюється або потурається державою [17]. Насильство, що здійснюється в сім'ї, включає домашнє насильство, яке також називають насильством з боку інтимного партнера або подружнє насильство, щоб пояснити, що кривдник і жертва мають довгострокові стосунки. Насильство з боку інтимного партнера зазвичай використовується для позначення будь-якої поведінки, яка відбувається в інтимних стосунках між партнерами чи колишніми партнерами (одруженими чи співмешканцями), яка може призвести до фізичної, психологічної чи сексуальної шкоди тим, хто бере участь у інтимних стосунках. Насильство з боку інтимного партнера є вужчим поняттям, ніж домашнє насильство, оскільки включає в себе поняття насильство виключно між партнерами, коли домашнє насильство розширює коло суб'єктів і тут передбачені всі члени родини, або навіть особи які не перебувають у кровно-споріднених відносинах проте проживали чи проживають разом, у тому числі й щодо таких осіб. Коли в насильстві інтимного партнера постраждалою особою є зазвичай інший інтимний партнер (найчастіше жінка), то в домашньому насильстві це може бути будь який член родини, у тому числі й діти, які стають свідками насильницьких дій. Зґвалтування в шлюбі та сексуальне насильство над дітьми також є видами насильства щодо жінок, що відбуваються в сім'ї [17]. Насильство на рівні громади включає зґвалтування та сексуальне насильство, сексуальні домагання на робочому місці та в навчальних закладах, а також експлуатацію жінок та дівчат через торгівлю людьми та проституцію. Насильство з боку держави включає зґвалтування під час війни або з боку правоохоронних органів, сил безпеки чи збройних сил як під час збройного конфлікту, так і в мирний час, або з боку миротворчого персоналу в неконфліктних ситуаціях, а також жорстоке поводження з жінками, які перебувають під державним контролем. Надавачі послуг та адвокати, які працюють з постраждалими від насильства щодо жінок, часто стикаються з такими формами насильства, які ще

не визнані правоохоронними органами та правовими системами, такими як переслідування або використання нових технологій, Інтернету та електронної пошти для вчинення кібер насильства проти жінок [18].

Гендерно зумовлене насильство не є синонімом насильства проти жінок, але часто використовується як синонім, оскільки саме жінки є основною мішенню гендерно зумовленого насильства. Через гендерну дискримінацію, яка ставить жінок у вразливе та безправне становище, жінки-жертви «зазнають більш тяжких наслідків порівняно з тим, що зазнають чоловіки» [19].

Насильство щодо жінок «часто сягає корінням у передконфліктні умови, але воно зростає і часто стає загальноприйнятою практикою під час конфлікту та на постконфліктному етапі. ... з переходом від конфлікту до миру відбувається перехід [гендерного насильства] з публічної у приватну сферу через зростання домашнього насильства» [20]. Нещодавні конфлікти продемонстрували це явище. Згвалтування та сексуальне насильство використовувалися як свідомі тактика ведення війни, а жінки, які були змушені покинути свої домівки, як біженці або живуть у таборах для переміщених осіб, є особливо вразливими до насильства щодо жінок. На жаль, у деяких випадках миротворчі операції були причетні до сексуальної експлуатації. Постконфліктна нестабільність призводить до збільшення кількості жінок, які експлуатуються через проституцію, а також до зростання торгівлі жінками та дівчатами. Після формального завершення бойових дій спостерігається тенденція зростання рівня домашнього насильства, що зумовлено перенесенням агресивних моделей поведінки з військової до приватної сфери, зокрема – в межах сімейних стосунків.

У 2002 році Фонд ООН для розвитку в інтересах жінок (ЮНІФЕМ) провів серію регіональних досліджень з метою вивчення масштабів і характеру насильства щодо жінок та каталогізував зусилля, спрямовані на боротьбу з цією проблемою. Результати сканування висвітлені у звіті «Ні хвилини більше: Припинення насильства над жінками» (2003), в якому розглядаються загальні елементи перспективних стратегій з усього світу [16]. У 2005 році Відділ ООН з питань поліпшення становища жінок спільно з Управлінням ООН з наркотиків та злочинності скликали нараду групи експертів для визначення факторів, які роблять конкретну ініціативу належною практикою, а також для визначення законодавства, планів, політики та інших підходів, які були ефективними у боротьбі з насильством щодо жінок [21]. У підсумковому звіті наради зафіксовано деякі проблеми у спробі визначити загальні елементи належних практик та викладено принципи, що лежать в основі законодавства щодо надання послуг та профілактики [22].

Ґрунтуючись на концепції рівності, закріпленій у Статуті Організації Об'єднаних Націй, Відділ з питань поліпшення становища жінок (DAW) працює над забезпеченням гендерної рівності та розширенням прав і можливостей жінок як рівноправних партнерів і бенефіціарів сталого розвитку,

прав людини, миру і безпеки. Разом із урядами, іншими установами системи Організації Об'єднаних Націй та громадянським суспільством, включаючи неурядові організації, DAW займається просуванням глобального порядку денного з питань гендерної рівності та прав жінок, а також над тим, щоб голоси жінок були почуті, а їхні пріоритети та проблеми були повністю інтегровані в усі сфери міжнародної політики. Основні обов'язки: сприяння формулюванню політики, глобальних стандартів і норм щодо гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок на глобальному рівні, в тому числі шляхом проведення аналізу та досліджень; просування, підтримка та моніторинг імплементації міжнародних угод з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок, включаючи Пекінську платформу дій, на міжнародному та національному рівнях; підтримка реалізації Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та Факультативного протоколу до неї; сприяння впровадженню гендерних підходів у всіх секторах, як в рамках системи ООН, так і поза нею [23]. Посилену допомогу надають також й інші організації, зокрема, Women's Initiatives for Gender Justice (WIGJ) – міжнародна правозахисна організація, яка виступає за гендерну справедливість та відповідальність за сексуальні та гендерно зумовлені злочини (SGBS) через роботу Міжнародного кримінального суду та національні механізми. European Women Lawyers Association (EWLA) – міжнародна неприбуткова та неурядова організація, зареєстрована у Бельгії. Членство в Асоціації відкрите як для окремих жінок-юристок, так і для професійних об'єднань. Асоціація об'єднує європейських жінок-юристок та їхній досвід у моніторингу законодавства та політики з точки зору фундаментальних прав, включаючи гендерну рівність [24]. European Implementation Network – організація, яка працює з метою забезпечення повного та своєчасного виконання рішень Європейського суду з прав людини. Зокрема, EIN забезпечує: надання експертної підтримки у налагодженні контактів з установами, які контролюють виконання справ та готують подання на виконання рішень ЄСПЛ; сприяння обміну кращими практиками на національному рівні з метою сприяння виконанню рішень Суду; сприяння поширенню інформації про виконання рішень ЄСПЛ [24]. The women's human rights training institute — це унікальна ініціатива, заснована у 2004 році як перша у своєму виді програма, що мала на меті побудову спроможності молодих юристок/тів з Центральної та Східної Європи і нових незалежних держав (CEE/ NIS) у судових справах, пов'язаних з правами жінок, включаючи: насильство стосовно жінок; сексуальне та репродуктивне здоров'я жінок і права; трудова дискримінація. Madre – це міжнародна жіноча правозахисна організація, яка працює в партнерстві з громадськими жіночими організаціями по всьому світу для вирішення питань економічної та екологічної справедливості, здоров'я жінок і гендерних питань, а також розбудови миру [24].

Що ж стосується передового досвіду в Європі, у рамках своєї кампанії проти домашнього насильства 2005–2007 років Рада Європи дослідила

прогрес, досягнутий державами-членами [25]. Бюро Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) у справах Європи та Євразії періодично проводить дослідження різних аспектів домашнього насильства з метою підвищення оперативності реагування програм USAID, обміну інформацією про ефективні практики та отримання рекомендацій від експертів для подальшої роботи [26]. Останні звіти були присвячені кращим практикам у розробці програм з запобігання торгівлі людьми, захисту та допомоги постраждалим від торгівлі людьми, а також методам об'єднання послуг для постраждалих від домашнього насильства та торгівлі людьми [27]; [28].

Традиційні погляди на насильство щодо жінок як на приватну проблему означали, що закон не захищав жінок належним чином. Тому було розроблено спеціальне законодавство, особливо для захисту жінок від насильства в сім'ї або з боку співмешканця чи колишнього партнера. Законодавство варіюється відповідно до різної судової історії в кожній державі та ролі поліції, прокуратури та цивільних судів. Це законодавство та його імплементація зазвичай (за деякими винятками щодо порушень наказів) відокремлені від законодавства, спрямованого на кримінальне переслідування. Воно слідує ідеї негайного захисту від подальшого насильства шляхом забезпечення фізичної дистанції між жертвою та кривдником, а іноді вимагаючи від кривдника утриматися від дій, які викликають страх і страждання. Заходи правового захисту для жертв зґвалтування є менш розвиненими. Може пройти багато часу, перш ніж злочинця буде юридично ідентифіковано на підставі обвинувального вироку, або можуть існувати інші загрози для жертви, наприклад, з боку сім'ї або кримінальних співучасників. Заходи захисту жертв, які подають скаргу після зґвалтування або нападу, (за деякими винятками) здебільшого відсутні.

Деякі держави, наприклад, Австрія, Швейцарія, Німеччина, Ліхтенштейн, Люксембург, Іспанія, Польща, розробили законодавство, яке, окрім можливості арешту, дозволяє поліції вживати позитивних заходів на місці інциденту домашнього насильства, щоб вигнати кривдника з дому. Вимоги до поліції щодо дій відрізняються в різних країнах. Здебільшого виселення є превентивним заходом, що дозволяє поліції заборонити правопорушнику спільне житло та його безпосереднє оточення і заборонити йому туди повертатися – навіть якщо він є власником будинку або квартири. Такий припис може бути винесений, якщо є імовірність того, що напад на життя, здоров'я або свободу є неминучим. Може бути вимога, щоб суд або місцевий орган влади розглянув цей припис протягом кількох днів. Термін дії ордеру є різним, як правило, в межах 10–14 днів, а іноді може бути гнучким (встановлюється в кожному конкретному випадку) [28].

Законодавство про цивільні захисні приписи розвивається в державах-членах, наприклад, у Швейцарії, Великій Британії, Північній Ірландії, Німеччині, Австрії, Словацькій Республіці, Франції, Люксембурзі, Бельгії. В основному існують два типи наказів: накази про зайняття, які регулюють зайняття сім'єю житла, та накази про недопущення домагань для захисту

від усіх форм насильства та жорстокого поводження. Законодавчі вимоги та наслідки відрізняються в країнах-членах ЄС. Заборонні приписи можуть видаватися судами (переважно цивільними судами) за заявою і можуть забороняти особі вступати в контакт або наближатися до іншої особи та/або будь-якої відповідної дитини; часто, хоча і не завжди, вони також забороняють контакти в межах визначених територій. В Ірландії Окружний суд має повноваження видавати такі накази (накази про безпеку як форма наказу про недопущення домагань) на термін до п'яти років. Докази щонайменше для тимчасових заборон зазвичай стосуються балансу імовірностей того, що насильство мало місце, і, таким чином, вимагає нижчого рівня доказів, ніж у системі кримінального правосуддя.

Судовий наказ про зайняття житла регулює правовідносини між сторонами у їхньому спільному проживанні. Наказ про зайняття може бути виданий у різних формах, наприклад, забезпечення права заявника залишатися в будинку або обмеження права відповідача займати та/або повертатися в будинок. Вимога часто полягає в тому, щоб довести, що спільне проживання є нестерпним через тілесне чи психічне насильство або загрозу такого насильства щодо подружжя; це часто, але не завжди, поширюється на захист будь-якої близької особи, яка розділяє спільне домогосподарство. У Франції суд у сімейних справах може вжити будь-яких надзвичайних заходів, які він вважає необхідними, якщо «один з подружжя серйозно нехтує своїми обов'язками таким чином, що це загрожує інтересам сім'ї». Іноді цивільний суд може дозволити подружжю жити окремо лише в контексті шлюбнорозлучного процесу (наприклад, Республіка Словенія, Кіпр). В Ірландії ради охорони здоров'я також уповноважені звертатися за обома типами розпоряджень, коли особа могла б звернутися самостійно, але через страх або травму не хоче цього робити. Згода особи не є обов'язковою, хоча консультація з нею є обов'язковою. Деякі держави-члени представили проект закону про накази щодо цивільного захисту на момент відправлення анкети (наприклад, Хорватія, Болгарія). В італійському законопроекті жінка також має право вимагати, щоб поліція заарештувала її партнера, якщо вона ініціює кримінальне провадження у випадку цивільного процесу – може просити про запобіжні та обмежувальні заходи для чоловіка або партнера, що забороняє йому відвідувати як будинок для спільного проживання, так і будь-яке інше місце, у якому жінка регулярно може перебувати [28].

Дослідження щодо захисних ордерів показують, що в багатьох країнах їх насправді важко отримати. У Великій Британії, наприклад, вартість отримання захисного припису є непомірно високою, а правова допомога здебільшого недоступна для жінок, які працюють. Шведська оцінка вказує на те, що лише половина заяв жінок, які шукали захисту від агресивного чоловіка, були задоволені; в Австрії було показано, що рівень успішності вищий, коли жертви отримують підтримку від адвокаційних служб або адвоката. Оціночне дослідження, проведене на національному рівні

в Німеччині, показало, що багато справ про видачу захисного припису закриваються у зв'язку з мировою угодою або відкликанням заяви жертви, і лише незначна частина – за рішенням суду. На противагу цьому, аналіз справ в одній із земель Німеччини з розвиненою структурою міжвідомчої співпраці показав, що лише дуже невелика кількість справ була закрита, а більшість з них дійшла до суду. Заяви про застосування прискореної судової процедури тимчасової заборони також були набагато успішнішими, ніж у середньому по країні, і на прийняття рішення суду знадобилося два дні. Таким чином, поточні дослідження свідчать про те, що жінки, які не користуються підтримкою адвокаційних послуг або адвоката, мають менше можливостей фактично скористатися своїм законним правом на захист. Створені міжвідомчі структури співпраці можуть запропонувати підтримку потерпілим і водночас зробити судову систему значно ефективнішою [29]. Зокрема, мережа «Жінки проти насильства в Європі» (WAVE), започаткована 1995 року на Конференції жінок ООН у Пекіні, розробила стандарти для притулків та інших служб, які є цінним орієнтиром для встановлення національних стандартів надання послуг. Жертви домашнього насильства і ті, хто зазнав сексуального нападу або зґвалтування, мають різні потреби в екстреній допомозі, і може бути ефективним надавати їх окремо.

У Європі спостерігається тривожна нестача кризових центрів для жертв зґвалтувань або інших відповідних послуг. Це відповідає надзвичайно низькому рівню кримінального переслідування та засудження, хоча для більшості зґвалтувань, про які повідомляється в поліцію, винуватець відомий. Підтримка з боку жіночих адвокаційних служб підвищує як рівень судового переслідування, так і рівень засудження. Коли закон не застосовується у переважній більшості випадків, порушується сам принцип верховенства права і заперечуються права людини, на захист яких він покликаний. Ця ситуація потребує термінового вирішення. Особи, які вчиняють домашнє та сексуальне насильство, повинні бути притягнуті до відповідальності та до них мають бути застосовані чіткі та однозначні санкції. Лікування кривдника не повинно замінювати судове переслідування, але може бути альтернативою покаранню, наприклад, коли рівень насильства, який можна довести, не вимагає тюремного ув'язнення, а фінансові стягнення або штрафи покарають жертву навіть більше, ніж кривдника. Участь у призначеній судом програмі для кривдників може слугувати захисту жертви. Необхідно докласти всіх зусиль, щоб забезпечити участь чоловіків у таких програмах.

Висновки. Гендерна безпека є ключовим елементом сучасної системи захисту прав жінок і невід'ємною умовою побудови справедливого, рівноправного суспільства. Проведений аналіз засвідчує, що насильство щодо жінок залишається глобальною проблемою, яка потребує системного підходу, злагодженої роботи державних інституцій, міжнародних організацій, громадянського суспільства та засобів масової інформації. Міжнародні

правові інструменти, зокрема Конвенція CEDAW, резолюції Ради Безпеки ООН, а також регіональні ініціативи створюють основу для вироблення ефективних механізмів запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству. Проте лише формальне прийняття таких документів є недостатнім – важливою є їхня реальна імплементація на національному рівні, включно з розвитком правозахисної інфраструктури, правової освіти, підтримки жертв та підвищенням обізнаності громадськості. Особливу увагу варто приділяти трансформації соціальних норм і подоланню гендерних стереотипів. Гендерна безпека не обмежується лише відсутністю фізичних загроз, вона також охоплює гарантії рівного доступу жінок до освіти, охорони здоров'я, політичного представництва та економічної участі. Лише за умов комплексного підходу, який поєднає правові, соціальні та освітні заходи, можливо досягти сталих результатів у боротьбі з насильством та забезпеченні прав жінок. Таким чином, гендерна безпека повинна стати пріоритетом державної політики, що ґрунтується на міжнародних стандартах, з урахуванням локального контексту та потреб самих жінок.

Література:

1. Bringing Security Home: Combating Violence Against Women in the OSCE Region. A Compilation of Good Practices. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/b/37438.pdf>.
2. ООН Жінки. URL: <https://semaukraine.org.ua/menu/view?slug=oon-zhinki>.
3. Measuring Gender Equality in Science and Engineering: the SAGA Toolkit. (2017). SAGA Working Paper 2. URL: <https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/saga-toolkit-wp2-2017-en.pdf>.
4. Камінська Н.В., Свешнікова М.М. Діяльність міжнародних організацій у сфері забезпечення гендерної рівності. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2020. № 1 (19). С. 102–109.
5. Політика НАТО у сфері жінок, миру і безпеки. 2024. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_227578.htm?selectedLocale=uk.
6. Просування гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок в Україні через ефективну співпрацю в цілях розвитку та фінансування. URL: <https://surli.cc/wfgigu>.
7. OSCE Action Plan for the Promotion of Gender Equality, adopted by Decision No. 14/04, MC.DEC/14/04 (2004).
8. OSCE MC.DECision No. 15/05, Preventing and Combating Violence Against Women, (2005).
9. UNESDOC. URL: <https://surli.li/ewewbg>.
10. Добробут і безпека жінок. 2019. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/0/8/440318_0.pdf.
11. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.
12. Beijing Declaration and Platform for Action <https://www.icsspe.org/system/files/Beijing%20Declaration%20and%20Platform%20for%20Action.pdf>.
13. Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2024-2029 роки доступна українською мовою. URL: <https://surli.li/hyzzxz>.

14. The Istanbul Convention. URL: <https://www.edf-feph.org/the-istanbul-convention/>.
15. Protecting women against violence: Analytical Study of the Results of the Second Round of Monitoring the Implementation of Recommendation Rec (2002) 5, (Council of Europe/ CDEG, 2008) 2 rev (2008): URL: http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/05._Violence_against_women
16. Not A Minute More: Ending Violence Against Women, (UNIFEM, 2003), P. 12.
17. Андрус'як І.П. Понятійно-категоріальний апарат у сфері домашнього насильства. Юридичний науковий електронний журнал. № 3. 2024. С. 18–21.
18. Finding a difficult balance: Human rights, law enforcement and cyber violence against women, genderIT.org, 19 August 2008, URL: <http://www.genderit.org/en/index.shtml?w=a&x=96169>.
19. UNFPA Strategy and Framework for Action to Addressing Gender-based Violence 2008-2011. URL: <https://www.refworld.org/reference/themreport/unfpa/2009/en/65791>.
20. Tsjeard Bouta, Georg Frerks and Ian Bannon, Gender, Conflict and Development, (World Bank, 2005), P. 33.
21. Good Practices in Combating and Eliminating Violence Against Women, Report of the Expert Group Meeting, (DAW and UNODC, 17–20 May 2005). URL: <https://surl.li/jbvewg>
22. Expert papers and the final meeting report. URL: <http://www.un.org/womenwatch/daw/vaw/v-egms-goodp2005.htm>.
23. About the Division for the Advancement of Women. URL: <https://surl.li/uuketh>.
24. Міжнародні організації. URL: <https://jurfem.com.ua/mizhnarodni-organizaciyi/>
25. Best Practices for Programming to Protect and Assist Victims of Trafficking in Europe and Eurasia, (USAID, 2008) (Doc ID: PN-ADN-295). URL: <https://surl.li/dghif>
26. Best Practices in Trafficking Prevention in Europe and Eurasia, (USAID, 2009) (Doc ID: PN-ADN-296). URL: https://documentation.lastradainternational.org/lsidocs/Trafficking%20of%20Men%20Draft_final.pdf.
27. Methods and Models for Mixing Services for Victims of Domestic Violence and Trafficking in Persons in Europe and Eurasia, (USAID, 2008) (Doc ID: PN-ADN-297). URL: <https://surl.li/uzbpqb>
28. Combating violence against women. URL: <https://rm.coe.int/168059aa52>.
29. Добробут і безпека жінок. https://www.osce.org/files/f/documents/0/8/440318_0.pdf.

Zamula A. Protection of women's rights in the context of gender security: analysis of measures to counteract violence

Summary. The article is devoted to the study of security challenges in the field of women's rights protection, in particular in the context of combating violence. It is pointed out that violence against women is one of the greatest threats to their rights, health and well-being, as well as a serious obstacle to achieving gender equality. Gender security, which includes the protection of women from violence, discrimination and threats in various spheres of life, is seen as the basis for creating a legal and social environment conducive to women's development.

The article analyzes the main international and national mechanisms aimed at combating violence against women. Particular attention is paid to international instruments such as the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), as well as UN Resolutions calling on states to strengthen measures to combat violence and the activities

of international organizations in this area. The author emphasizes the importance of implementing international standards at the national level, in particular by improving the legislative framework that provides effective protection measures for victims of violence, including women. The author also discusses the social, cultural and psychological aspects of violence that contribute to its spread.

It is noted that in the modern world, states play a key role in ensuring women's safety and combating gender-based violence. States that adhere to the principles of social justice and equality actively develop and implement policies aimed at supporting women who have been victims of violence and preventing such crimes in the future. Comprehensive measures include both legislative initiatives and social programs aimed at protecting victims, raising public awareness and bringing perpetrators to justice.

The analysis of international initiatives, such as the Istanbul Convention, which defines generally accepted standards for preventing and combating violence against women, deserves special attention. The study traces how the ratification and implementation of the Convention's norms affect changes in national legislation and the development of institutions that protect women from violence.

The study shows that states investing in social guarantees, education and human rights mechanisms significantly reduce the risks of violence against women. The experience of countries with developed social policies confirms that only a comprehensive approach, including legal, economic and social aspects, can ensure effective combating of gender-based violence. The conclusions of the research emphasize the importance of implementing integrated state programs that take into account the specifics of the national context, as well as the need for active public participation in the formation and implementation of policies to protect women's rights.

Key words: women's rights, gender, gender-based violence, violence against women, state, social policy, legislative initiatives.

УДК 341.4
DOI <https://doi.org/10.32782/ILA.2025.33.04>

СЛАВКО А. С.,
кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри міжнародного, європейського права
і порівняльного правознавства
Сумського державного університету

РОЛЬ ПРАВА НА ПРАВДУ У ПОСТКОНФЛІКТНОМУ ВРЕГУЛЮВАННІ: РЕГІОНАЛЬНІ ТА УНІВЕРСАЛЬНІ СТАНДАРТИ¹

Анотація. Стаття присвячена дослідженню ролі права на правду в процесах постконфліктного врегулювання. У дослідженні підкреслюється, що право на правду є важливою умовою для досягнення справедливості для жертв, притягнення злочинців до відповідальності та встановлення гарантій неповторення. Підхід до права на правду аналізується на прикладі універсальних та регіональних стандартів, зокрема практики Міжамериканської комісії з прав людини, Міжамериканського суду з прав людини, Європейського суду з прав людини, міжнародних трибуналів і органів ООН.

Стаття розглядає історичну еволюцію концепції права на правду: від ранніх проявів після Другої світової війни до сучасного розуміння як індивідуального і колективного права. Особлива увага приділяється досвіду Латинської Америки, де право на правду розвивалося внаслідок громадянських війн і масових порушень прав людини. На прикладі Сальвадору та Еквадору показано, що забезпечення права на правду сприяло встановленню фактів масових злочинів, формуванню пам'яті про події та зміцненню постконфліктного миру.

У статті також проаналізовано практику Міжамериканського суду з прав людини, який поступово визнавав право на правду як окрему складову обов'язків держав щодо забезпечення справедливості, доступу до суду і свободи інформації. У європейському контексті (практика Європейського суду з прав людини та Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії) право на правду в основному розглядається у зв'язку із належним розслідуванням порушень основних прав, гарантованих Конвенцією про захист прав людини.

Окрема увага приділена універсальному рівню, зокрема діяльності ООН і положенням Конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень. У звітах і резолюціях Ради з прав людини ООН та Верховного комісара з прав людини ООН право на правду розглядається як ключовий інструмент запобігання безкарності та гарантування неповторення порушень.

У заключній частині статті наголошується на важливості права на правду для майбутнього постконфліктного врегулювання в Україні. Авторка закликає врахувати міжнародні стандарти реалізації цього права під час розробки заходів відновлення, особливо в контексті збереження та передачі інформації про жертв і злочини, скоєні під час збройної

¹ Дослідження виконано в рамках наукового проєкту «Механізми суспільної солідаризації в умовах криз: історичний досвід та виклики сучасності» (0123U101851) за підтримки Міністерства освіти і науки України.

агресії. Стаття обґрунтовує, що право на правду має бути фундаментальним елементом процесу примирення та відновлення українського суспільства.

Ключові слова: право на правду, перехідне правосуддя, постконфліктне врегулювання, солідаризація, криза, правосуддя, права людини.

Постановка проблеми. Право на правду є одним із найбільш значних викликів постконфліктного врегулювання. Якщо відбудова і інституційні реформи спрямовані у майбутнє, то право на правду змушує суспільство подивитися в минуле і дослідити його найбільш болючі сторінки. Тим не менш, реалізація права на правду є необхідною умовою для відшкодування для жертв, покарання злочинців і, зрештою, примирення. Більше того, лише уважна і кропітка робота над реалізацією права на правду забезпечує можливість розробити і закріпити гарантії неповторення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Право на правду отримало широке висвітлення у сучасній науковій літературі. Наприклад, можна згадати доробок Томаса Бургенталля (Thomas Buergenthal), Гражини Барановської (Grażyna Baranowska), Хуана Медеса (Juan E Méndez), Присцили Хайнер (Priscilla Hayner) та інших. Не можна обійти увагою роботу Діани Орендліхер (Diane Orentlicher) та Пабло де Грейфа (Pablo de Greif) – спеціальних доповідачів ООН з питань права на правду і перехідного правосуддя. В Україні дещо бракує досліджень безпосередньо права на правду, проте є низка дослідників проблематики перехідного правосуддя: Тимур Короткий, Світлана Закірова, Антон Кориневич, Юрій Орлов, Наталія Теплицька, Віктор Філатов та інші. Проте, не применшуючи внеску теоретиків і практиків, зауважимо, що роль права на правду у контексті постконфліктного врегулювання в Україні досліджена недостатньо.

Постановка завдання. Відповідно, метою цієї статті є дослідження регіональних та універсальних стандартів реалізації права на правду як засобу врегулювання у постконфліктних суспільствах і суспільствах в умовах криз.

Виклад основного матеріалу. Протягом всієї своєї історії людство системно працювало над тим, щоб пам'ятати правду про конфлікти. Проте, якщо у більш давні часи ця пам'ять більше спиралася на необхідність побудови національного «героїчного міфу» або маніпулювання свідомістю суспільства, то з часом першим пріоритетом стало вважатися «засвоєння історичних уроків». Одним з перших прикладів системної роботи над неповторенням можна вважати зусилля союзників по завершенню Другої світової війни (наприклад, ушанування жертв війни відбувається під лозунгом «ніколи знову»). Однією зі складових системної роботи із забезпечення неповторення можна вважати і спроби відкриття правди про війну, які робилися, у тому числі, за допомогою проведення публічних судових процесів [1]. Зокрема, стаття 1 Статуту Нюрнберзького трибуналу визначає, що його засновують для «справедливих і швидких суду і покарання» головних воєнних злочинців країн Осі [2].

Після Другої світової війни дискусії щодо важливості розкриття правди для постконфліктного врегулювання результувалися, у тому числі, у положеннях Женевського права. Наприклад, стаття 32 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) встановлює як загальний принцип діяльності Високих Договірних Сторін, сторін, що перебувають у конфлікті, та міжнародних гуманітарних організацій, «виходити з права сімей знати про долю своїх родичів» [3]. Тобто, з моменту свого зародження право на правду стосувалося ситуацій, пов'язаних зі збройним конфліктом. Проте, воно переважно торкалося врегулювання гуманітарних питань і було менше пов'язане з уникненням безкарності чи встановлення гарантій неповторення.

Подальший розвиток право на правду отримало у праві і практиці країн **Латинської Америки**. Спершу його розглядали у контексті насильницьких зникнень[4], а потім його дія була розширена на більш широкий спектр злочинів, які вчиняються у ході збройних конфліктів – як міжнародних, так і неміжнародного характеру.

Яскравим прикладом слугує ситуація в *Сальвадорі*. Громадянська війна у цій державі тривала з 1980 по 1991 рік. Одним із способів постконфліктного врегулювання стало створення Комісії правди для Сальвадору, яка представила свій кінцевий звіт «Звіт Комісії правди для Сальвадору: від божевілля до надії» («Report of the Commission on the Truth for El Salvador: From Madness to Hope») 15 березня 1993 року[5]. Стаття 5 Чапультепекської мирної угоди (Chapultepec Peace Agreement), підписаної на знак завершення громадянської війни у Сальвадорі, передбачала, що «сторони визнають необхідність прояснити та покласти край будь-яким проявам безкарності з боку офіцерів збройних сил, особливо у випадках, коли повага до прав людини знаходиться під загрозою» [6]. Відповідно до угоди, мандат комісії не був обмежений лише насильницькими зникненнями. У своєму звіті Комісія визначала свою місію як «дослідження систематичних звірств як індивідуально, так і колективно». Відповідно до даних звіту, Комісія правди зареєструвала понад 22 000 скарг на серйозні акти насильства, які мали місце в Сальвадорі між січнем 1980 і липнем 1991 року. Понад 60 відсотків усіх скарг стосувалися позасудових страт, понад 25 відсотків стосувалися насильницьких зникнень і понад 20 відсотків включали скарги на катування [7]. Саме навколо цих видів порушень Комісія і структурувала свою роботу, проголошуючи, що «учасники мирних переговорів хотіли, щоб цей новий мир був заснований і побудований на прозорості... Також зрозуміло, що ця правда має бути терміново оприлюднена, якщо вона хоче бути не слугою безкарності, а інструментом правосуддя, що є важливим для синхронної реалізації угод, яким Комісія покликана сприяти» [7]. По суті, у формулюваннях звіту Комісія проголошує не тільки, що будь-які тяжкі порушення прав людини підкапають під її мандат,

а і що розкриття правди є необхідним інструментом постконфліктного врегулювання і запорукою тривалого миру.

У звіті 136/99 за справою 10.488 Міжамериканська комісія з прав людини надала свою оцінку постконфліктному врегулюванню у Сальвадорі та розкрила свої міркування щодо змісту і особливостей права на правду. На думку авторів звіту, право на правду органічно впливає із зобов'язань держав за Американською конвенцією з прав людини. Комісія наголосила, що «право знати правду» виникає як основний і неодмінний наслідок для кожної держави-учасниці цього інструменту, оскільки відсутність знань про факти, пов'язані з порушеннями прав людини, на практиці означає, що не існує системи захисту, здатної гарантувати ідентифікацію та покарання винних (§ 223) [8]. При цьому, аналізуючи визначальні характеристики права на правду, автори звіту підкреслюють, що воно «є колективним правом, яке забезпечує суспільству доступ до інформації, необхідної для функціонування демократичних систем, а також є приватним правом для родичів жертв, яке передбачає певну форму компенсації, зокрема, у випадках прийняття законів про амністію» (§ 224) [8].

Ще одним прикладом реалізації права на правду в Латинській Америці стало створення Комісії правди в *Еквадорі* [9]. Відповідно до статті 1 Декрету № 305, опублікованим в Офіційному віснику № 87 від 18 травня 2007 року, метою Комісії стало «розслідувати та з'ясовувати, а також запобігати безкарності актів насильства та порушень прав людини, вчинених між 1984 і 1988 роками або в інші періоди часу» [10].

У 2010 році Комісія правди представила свою остаточну доповідь під назвою *Sin Verdad No Hay Justicia* («Без правди не може бути справедливості»), у якій вона зафіксувала 119 випадків серйозних порушень прав людини та злочинів проти людяності, включаючи випадки свавільного ув'язнення, тортур, позасудових страт, насильницьких зникнень, порушень права на життя та сексуального насильства (загалом 464 постраждалих особи) [10].

Відтак результати роботи комісії лягли в основу аналізу, проведеного Міжамериканським судом з прав людини. Наприклад, у справі *Zambrano Vélez et al. v. Ecuador*, яка стосувалася можливих позасудових страт, Суд підкреслив важливість права на правду. На думку Суду, «право на доступ до правосуддя має забезпечувати протягом розумного строку право ймовірних жертв або членів їхніх сімей на те, щоб було зроблено все необхідне, щоб знати правду про події або покарати можливих винних осіб (§115)» [11]. У цьому ж рішенні Суд закликав Еквадор вжити заходів щодо належного розслідування злочинів, адже «толеруючи або допускаючи дії, спрямовані на проведення позасудових страт, не розслідуючи їх належним чином і ... не вдаючись до ефективного покарання відповідальних осіб, держава порушує свої зобов'язання щодо поваги та забезпечення прав передбачуваних жертв та членів їхніх сімей, закріплених у Конвенції, перешкоджає суспільству знати правду про події

та відтворює умови безкарності, де цей тип дій буде повторюватися (§124)» [11].

У справі *Garzón Guzmán et al. v. Ecuador* заявник повідомив про ймовірно насильницьке зникнення особи у 1990 році, проте правоохоронні органи не вжили належних заходів щодо розслідування. Певна інформація про цей злочин була розкрита у звіті Комісії з правди, проте на момент розгляду справи у 2021 році розслідування зникнення все ще не дало результатів. У цій справі Суд вказав на прогрес, якого досягла держава завдяки діяльності Комісії правди, проте підкреслив, що рідні зниклого не отримали інформації про його долю протягом тридцяти років з моменту його зникнення. Відтак Суд наголосив, що «право на доступ до правосуддя передбачає вжиття необхідних дій для встановлення істини того, що сталося, та покарання винних упродовж розумного строку (§82) [12]. Суд наголосив, що «кожна особа, включаючи членів сімей жертв серйозних порушень прав людини, має право знати правду про те, що сталося. ... Хоча право знати правду в основному міститься в праві на доступ до правосуддя, воно має широкий характер, і його порушення може вплинути на різні права, встановлені Американською конвенцією» (§86) [12].

У практиці Міжамериканського суду з прав людини щодо інших держав-сторін Американської конвенції з прав людини містяться приклади подальшого тлумачення ролі права на правду. Наприклад, у більш ранніх справах Суд схильний, незважаючи на наполягання Комісії, не виділяти окремо права на правду. У справі *Castillo Páez v. Peru* Суд підкреслює аргумент Комісії щодо порушення права на правду та інформацію у світлі незацікавленості держави в розслідуванні вказаних у справі подій (насильницьке зникнення). Проте, на думку Суду, цей аргумент стосується формулювання права, яке не існує в Американській конвенції, хоча воно може відповідати концепції, яка розвивається в доктрині та прецедентному праві. Відтак, Суд наголошує, що це питання вже було вирішене в цій справі через рішення Суду встановити зобов'язання Перу розслідувати події, які спричинили порушення Американської конвенції (§86) [13].

У справі *Case of Bámaca Velásquez v. Guatemala* Суд зауважив, що «в обставинах цієї справи право на правду включається в право жертви або її найближчих родичів отримати роз'яснення фактів, що стосуються порушень, і відповідних обов'язків від компетентних державних органів шляхом розслідування та судового переслідування, встановлених статтями 8 і 25 Конвенції. Отже, це питання вирішується відповідно до висновків ... щодо судових гарантій та судового захисту (§201–202) [14]. Тобто, наприкінці 90-тих років XX століття – на початку XXI століття Міжамериканський суд з прав людини хоч і визнавав існування права на правду у правозастосовній практиці, проте відмовлявся констатувати його конкретне порушення. Натомість, він віддавав перевагу відсилкам до зобов'язань держав за іншими статтями Конвенції, вказуючи, що в їх рамках вже було вирішено і питання доступу до правди.

В останній справі примітним є окрема думка судді Канкадо Трінідаде (A.A. Cançado Trindade), в якій він підкреслив, що право на правду виглядає як *conditio sine qua non* для ефективної реалізації права на судові гарантії (стаття 8 Американської конвенції) і права на судовий захист (стаття 25 Конвенції), які взаємно посилюють одне одного на користь близьких родичів зниклої особи. Таким чином, право на правду наділене як індивідуальним, так і колективним виміром (§30) [14]. Говорячи про зміст зобов'язань держави у рамках права на правду, суддя наголошує, що право на правду справді вимагає розслідування державою протиправних фактів, і його поширеність, крім того, як уже зазначалося, є передумовою для ефективного доступу до правосуддя – на національному та міжнародному рівнях – з боку родичів зниклої особи. Оскільки держава зобов'язана припинити порушення прав людини, превалювання права на правду має важливе значення для боротьби з безкарністю і неминуче пов'язане із самою реалізацією справедливості та гарантією неповторення цих порушень [14].

У більш пізній справі *Julien Grisonas Family v. Argentina* уряд не виконав належною мірою зобов'язання з'ясувати долю осіб-жертв насильницьких зникнень. Суд у рішенні зі згаданої справи розкриває елементи права на правду. Так, Суд підкреслює, що «все це включається у вимоги щодо права знати правду, яка, окрім права родичів жертви насильницького зникнення знати їхню долю та, якщо застосовно, місцезнаходження останків, також включає право бути поінформованими про проведені процедури та отримані результати, включаючи будь-які гіпотези чи висновки, які можуть виникнути, у найвищих деталях і відповідно до технічних і наукових спроможностей» [15]. Відтак Суд визнає, що хоча право на правду було фундаментально сформоване в рамках права на доступ до правосуддя, його природа широка, і, отже, його порушення можуть впливати на різні права, закріплені в Американській конвенції, залежно від конкретного контексту та обставин справи (§220) [15]. У наведеному випадку відсутність доступу до правди становило порушення права на доступ до правосуддя та права бути поінформованими, і брати участь у пошукових діях, які захищають родичів зниклих безвісти (§221) [15].

Таким чином можна прослідкувати тенденцію до зростання ролі права на правду як самостійного елемента зобов'язань держави за Американською конвенцією з прав людини. Якщо первісно Міжамериканський суд з прав людини вказував на відсутність статті Конвенції, яка б гарантувала право на правду і робив відсилку на свої рішення констатувати порушення за іншими статтями, то з часом право на правду еволюціонувало в окреме зобов'язання за низкою статей Конвенції. Зокрема, найчастіше його розглядають як зобов'язання, яке впливає з права на справедливий суд, доступ до правосуддя і ефективний засіб юридичного захисту. Тим не менш, трапляються згадки права на правду як елементу права на свободу інформації, права на особисту свободу та недоторканність та права на життя і заборони катування. В останніх трьох випадках Суд вважає,

що проведення належного розслідування повинне призвести до надання необхідної інформації жертвам та їх рідним. Так само зростало розуміння важливості права на правду як спеціального механізму превенції порушень прав людини у майбутньому. При цьому право на правду, на думку суддів, має двояку природу, будучи і колективним, і індивідуальним правом. Таким чином воно стосується як випадків масових порушень прав людини у ході, наприклад, збройного конфлікту – і тоді все суспільство має право знати правду, так і індивідуальних випадків позасудових страт, насильницьких зникнень тощо – і тоді право знати правду поширюється на близьких осіб потерпілого.

Європейський регіон не може похвалитися настільки багатогою практикою тлумачення змісту і визначення ролі права на правду. Однією з небагатьох справ, у яких підіймалося питання права на правду, стала справа *El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*. Заявник був протиправно затриманий, катований і вивезений з території держави, де він перебував, у рамках «надзвичайної видачі». Саме в аспекті розслідування катування заявника Суд звернувся до права на правду. На його думку, ще одним аспектом неналежного характеру розслідування у цій справі є його вплив на право на правду. У зв'язку з цим Суд підкреслює велике значення цієї справи не лише для заявника та його сім'ї, а й для інших жертв подібних злочинів та широкої громадськості, яка мала право знати, що сталося [16]. Про значення права на правду також зауважував Міжнародний трибунал для колишньої Югославії. Наприклад, у справі *Prosecutor v Karadžić and Mladić* Трибунал наголосив, що «міжнародне кримінальне правосуддя ... має виконувати свою місію розкриття правди про вчинені дії та перенесені страждання, а також ідентифікувати та заарештовувати винуватих осіб» (§ 3) [17]. Загалом, на теренах Європи право на правду розглядається або в аспекті проведення належного розслідування (яке має бути проведене у рамках ймовірних порушень прав, гарантованих статтями 2 (право на життя), 3 (заборона катування), 5 (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції), або як частина свободи вираження поглядів (стаття 10 Конвенції).

На **універсальному рівні**, після ухвалення згаданих раніше актів гуманітарного права, наступним етапом розвитку права на правду стало ухвалення Конвенції про захист всіх осіб від насильницьких зникнень (ратифікована Україною у 2015 році). Відповідно до частини 2 статті 24 цієї Конвенції, кожна жертва має право знати правду про обставини насильницького зникнення, хід і результати розслідування та долю зниклого. Кожна держава-учасниця вживає відповідних заходів щодо цього [18]. Поряд з розробкою згаданої Конвенції відбувався подальший розвиток концепції права на правду в актах і звітах окремих органів ООН.

Наприклад, розроблений для Комісії з прав людини ООН незалежним автором «Набір принципів для подолання безкарності» проголошує, що «кожен народ має невід'ємне право знати правду про минулі події,

пов'язані з вчиненням жакливиx злочинів, а також про обставини та причини, які через масові чи систематичні порушення призвели до вчинення цих злочинів. Повне та ефективне здійснення права на правду забезпечує важливу гарантію від повторення порушень» (принцип 2) [19].

Офіс Комісара ООН з прав людини у звіті «Дослідження права на правду» наголошував, що право на правду тісно пов'язане з правом на ефективний засіб правового захисту, правом на правовий і судовий захист, правом на сімейне життя, правом на ефективне розслідування, правом бути заслуханим компетентним, незалежним і безстороннім судом та правом на репарації (§42). Також було підкреслено зв'язок між правом на правду і правом на доступ до інформації (§ 43) [20]. Також у Звіті проголошувалося, що «право на правду також має суспільний вимір: суспільство має право знати правду про минулі події, пов'язані з вчиненням жакливиx злочинів, а також про обставини та причини вчинення неправомірних злочинів, щоб такі події не відбувалися в майбутньому» (§ 58) [20].

Подібні міркування містяться і в Резолюції 12/12 Ради з прав людини, в якій вона визнає «важливість поваги та забезпечення права на правду, щоб сприяти припиненню безкарності та заохочувати та захищати права людини» [21]. У звіті спеціального доповідача «Про промоцію правди, справедливості, репарацій та гарантії неповторення» йдеться про роль, яку відіграє право на правду для уникнення порушень прав людини у майбутньому: «основна функція гарантій неповторення носить превентивний характер. Це той, якому правда, справедливість і відшкодування повинні самі сприяти: кримінальне правосуддя головним чином через стримування; комісії правди через розкриття інформації, роз'яснення та формулювання рекомендацій із превентивною метою; і відшкодування шкоди шляхом зміцнення позиції жертв, щоб вимагати відшкодування за минулі та майбутні порушення та більш наполегливо відстоювати свої права» (§ 24) [22]. Тобто, ООН розглядає право на правду скоріше як колективне право, яке працює у масштабі всього суспільства для запобігання повторенню масштабних порушень прав людини, які сталися в ході збройних конфліктів та під час правління недемократичних режимів.

Говорячи про майбутнє постконфліктне врегулювання в **Україні** варто зауважити, що право на правду у цьому процесі має займати центральне місце. При цьому, зберігачем значної частини інформації про постраждалих та злочини, які були вчинені на території України, буде не українська сторона. Уряд російської федерації вже зараз демонструє недбале ставлення до зберігання інформації про жертв війни, не ведучи належний облік військовополонених [23], нехтуючи зберіганням і захороненням тіл загиблих [24] і приховуючи інформацію про населення окупованої території [25]. Подібну поведінку російський уряд демонструє не тільки в умовах міжнародного збройного конфлікту, а і в рамках внутрішньої політики. Наприклад, у справі *Suprun and Others v. Russia* заявники так чи інакше долучалися до дискусії про національну пам'ять. Частина з них отримала

заборону на доступ до архівних даних, частину притягли до кримінальної відповідальності у зв'язку з їх діяльністю. ЄСПЛ констатував, що «різні питання, пов'язані з функціонуванням комуністичного режиму, продовжують бути предметом триваючих дебатів серед дослідників та широкої громадськості. Таким чином, ці питання слід вважати питаннями суспільного інтересу в сучасному російському суспільстві. ... Пошук історичної правди є невід'ємною частиною свободи вираження поглядів. ... Однак важливо зазначити, що такі питання заслуговують на високий рівень захисту, гарантований політичним виступам, і що національні суди повинні враховувати ці елементи» (§ 91) [26].

Висновки. Підсумовуючи, зауважимо, що проведене дослідження дозволило дійти таких висновків:

Право на правду найчастіше розглядається як частина інших прав, гарантованих праволюдними актами – наприклад, права на життя, заборони катування, свободи вираження поглядів, права на справедливий суд та ефективний засіб юридичного захисту тощо. Тим не менш, останнім часом можна помітити тенденцію до посилення визнання саме права на правду як окремого права.

Право на правду виникає як результат масових порушень прав людини – як в умовах збройного конфлікту, так і в умовах диктатури, що супроводжується розправами з незгодними.

Право на правду розглядається і як індивідуальне право постраждалих осіб і їх родичів знати правду про конкретні злочини, так як і більш широко як колективне право – право суспільства знати правду про події, які відбувалися у цьому суспільстві, їх причини, наслідки і покарання винуватих осіб.

Роль права на правду для постконфліктного врегулювання неможливо переоцінити. Саме дослідження і розкриття правди є запорукою рефлексії у суспільстві і становить собою одну з гарантій неповторення.

З огляду на непересічну важливість, право на правду має бути визначальною складовою повоєнного відновлення України. Враховуючи те, що велика частина інформації про жертв російської збройної агресії проти України належить уряду держави-агресора, вимога передачі цієї інформації українському суспільству загалом та близьким особам постраждалих зокрема має бути обов'язковою частиною ймовірного переговорного процесу.

Література:

1. Méndez J. E. Bariffi F. J. International Protection Right to Truth. *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. URL: <https://opil.ouplaw.com/home/mpi1>
2. Agreement for the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis. Signed at London, on 8 August 1945. URL: <https://surl.li/awtvqj>
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

4. Baranowska G., Gliszczynska-Grabias A. "Right to Truth" and Memory Laws: General Rules and Practical Implications. *Polish Political Science Yearbook*, 2018. Vol. 47(1). P. 97–109.
5. Buergenthal T. The United Nations Truth Commission for El Salvador, *Vanderbilt Law Review*, 2021. N 497. URL: <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/vjtl/vol27/iss3/1>
6. El Salvador Peace Agreement (Chapultepec) – 1992. URL: <https://surl.li/rucraw>
7. Report of the UN Truth Commission on El Salvador, 1 April 1993. URL: <https://www.derechos.org/nizkor/salvador/informes/truth.html>
8. Report N° 136/99 of Interamerican Commission on Human Rights, case 10.488, December 22, 1999. URL: <https://www.cidh.org/annualrep/99eng/Merits/ElSalvador10.488.htm>
9. Ecuador. The Center of Justice and Accountability. URL: <https://cja.org/what-we-do/transitional-justice-initiatives/ecuador-2/>
10. CED/C/ECU/AI/1 Additional information submitted by Ecuador under article 29 (4) of the Convention Committee on Enforced Disappearances, 25 April 2023. URL: https://digitallibrary.un.org/record/4016912/files/CED_C_ECU_AI_1-EN.pdf
11. Case of Zambrano Vélez et al. v. Ecuador. Merits, Reparations and Costs. Judgment of July 4, 2007. Series C No. 166. URL: <https://jurisprudencia.corteidh.or.cr/en/vid/883974941>
12. Case of Garzón Guzmán et al. v. Ecuador. Merits, Reparations and Costs. Judgment of September 1, 2021. Series C No. 434. URL: <https://jurisprudencia.corteidh.or.cr/en/vid/883975457>
13. Case of Castillo Páez v. Peru. Merits. Judgment of November 3, 1997. Series C No. 34. URL: <https://jurisprudencia.corteidh.or.cr/en/vid/883975256>
14. Case of Bámaca Velásquez v. Guatemala. Merits. Judgment of November 25, 2000. Series C No. 70. URL: <https://jurisprudencia.corteidh.or.cr/en/vid/883974879>
15. Case of Julien Grisonas Family v. Argentina. Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs. Judgment of September 23, 2021. Series C No. 437. URL: <https://jurisprudencia.corteidh.or.cr/en/vid/916956324>
16. Case of El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia, Judgment of December, 13, 2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115621>
17. Case of Prosecutor v Karadžić and Mladić. Review of the Indictments pursuant to Rule 61 of the Rules of Procedure and Evidence of July, 11, 1996. URL: <https://www.icty.org/x/cases/mladic/related/en/rev-ii960716-e.pdf>
18. Convention for the protection of All Persons from Enforced Disappearance of 20 December 2006. URL: <https://surl.li/xpkdyu>
19. E/CN.4/2005/102/Add.1 Report of the independent expert to update the Set of principles to combat impunity. Updated Set of principles for the protection and promotion of human rights through action to combat impunity, 8 February 2005. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g05/109/00/pdf/g0510900.pdf>
20. E/CN.4/2006/91 Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights Study on the right to the truth, 8 February, 2006. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/567521?v=pdf#files>
21. A/HRC/RES/12/12 Resolution 12/12 adopted by the Human Rights Council. Right to the truth, 12 October 2009. URL: <https://docs.un.org/en/A/HRC/RES/12/12>
22. A/HRC/30/42 Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence, 7 September 2015. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/803412?v=pdf>

23. 34 мільйони гривень на облаштування табору: навіщо покращувати умови полонених росіян. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. URL: <https://surl.lt/vietqa>
24. росія не забирає тіла сотень загиблих солдатів, хоча Україна готова їх передати – полковник ЗСУ. *Громадське*. URL: <https://surli.cc/qgheyg>
25. Як Росія роздає викрадених українських дітей і як це приховують. *BBC*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c9wwlndpe71o>
26. Case of Suprun and Others v. Russia. Judgment of June, 18, 2024. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-234258>

Slavko A. The Role of the Right to Truth in Post-Conflict Settlement: Regional and Universal Standards

Summary. The article is devoted to exploring the role of the right to truth in post-conflict settlement processes. The study emphasizes that the right to truth is a crucial condition for achieving justice for victims, ensuring accountability of perpetrators, and establishing guarantees of non-repetition. The approach to the right to truth is analyzed through the lens of universal and regional standards, particularly the practices of the Inter-American Commission on Human Rights, the Inter-American Court of Human Rights, the European Court of Human Rights, international tribunals, and United Nations bodies.

The article examines the historical evolution of the concept of the right to truth, from its early manifestations after World War II to its modern understanding as both an individual and collective right. Special attention is given to the experience of Latin America, where the right to truth developed as a response to civil wars and mass human rights violations. Using the examples of El Salvador and Ecuador, the article shows how ensuring the right to truth contributed to establishing the facts of mass atrocities, shaping the collective memory of events, and strengthening post-conflict peace.

The article also analyzes the practice of the Inter-American Court of Human Rights, which gradually recognized the right to truth as a separate component of states' obligations to ensure justice, access to courts, and freedom of information. In the European context (through the practice of the European Court of Human Rights and the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia), the right to truth is mainly considered in connection with the obligation to properly investigate violations of fundamental rights guaranteed by the European Convention on Human Rights.

Particular attention is devoted to the universal level, especially the work of the United Nations and the provisions of the International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance. In reports and resolutions of the UN Human Rights Council and the UN High Commissioner for Human Rights, the right to truth is a key instrument for preventing impunity and ensuring the non-repetition of violations.

In the final part of the article, the importance of the right to truth for Ukraine's future post-conflict recovery is emphasized. The author calls for international standards on the right to truth to be taken into account when developing recovery measures, particularly in preserving and transmitting information about victims and crimes committed during armed aggression. The article argues that the right to truth must become a fundamental element of the reconciliation and restoration process of Ukrainian society.

Key words: right to truth, transitional justice, post-conflict settlement, solidarity, crisis, justice, human rights.

МІЖНАРОДНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.32782/ILA.2025.33.05>

КРАЙНІЙ І. І.,

аспірант кафедри міжнародного права

Навчально-наукового інституту міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ДИТИНИ ПІД ЧАС МІЖНАРОДНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Анотація. У статті досліджується міжнародно-правові стандарти забезпечення дотримання прав дитини під час міжнародного збройного конфлікту. Захист прав дітей в умовах збройних конфліктів є надзвичайно актуальною та складною правовою і соціальною проблемою, яка потребує комплексного нормативно-правового регулювання на міжнародному та національному рівнях. Одним із ключових міжнародних правових актів, що регулює захист цивільного населення у збройних конфліктах, є Додатковий Протокол II до Женевських конвенцій. Додатковий Протокол II до Женевських конвенцій вперше в історії міжнародного права та права збройних конфліктів кодифікує заборону нападів на цивільне населення, а також заборону застосування сили проти окремих цивільних осіб. Зокрема, міжнародне гуманітарне право містить пряму заборону актів насильства або погроз насильством, основною метою яких є залякування цивільного населення. Таким чином, поступовий розвиток міжнародно-правових норм свідчить про прагнення світової спільноти забезпечити дієві механізми захисту дітей та інших цивільних осіб під час збройних конфліктів, закріплюючи основоположні принципи гуманітарного права. Міжнародне гуманітарне право встановлює спеціальні механізми захисту дітей під час воєнних дій, зокрема Женевські конвенції 1949 року, їхні Додаткові протоколи 1977 року, Конвенція ООН про права дитини 1989 року та її Факультативний протокол 2000 року щодо участі дітей у збройних конфліктах. Ці документи закріплюють основоположні принципи охорони дітей, забороняють їхнє залучення до військових дій та передбачають особливий статус дітей у збройних конфліктах. Особливого значення питання захисту прав дітей набуває у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України, що спричинила масові порушення прав дитини. Зокрема, діти зазнають психологічних і фізичних травм, втрачають доступ до освіти та медичної допомоги, стають жертвами примусової депортації та ідеологічної обробки на тимчасово окупованих територіях. Міжнародне право, хоча й передбачає низку механізмів захисту, не забезпечує належного контролю за їхнім виконанням, що зумовлює необхідність удосконалення правових норм. Аналіз правових документів свідчить про необхідність розширення юрисдикції Міжнародного кримінального

суду щодо злочинів проти дітей, створення ефективного механізму повернення незаконно переміщених дітей, а також розроблення більш чітких норм, що регулюють як пряму, так і непряму участь дітей у військових діях. В умовах сучасних воєнних загроз актуальним є вдосконалення механізмів міжнародного контролю за виконанням державами своїх зобов'язань щодо захисту дітей, а також посилення співпраці між державними органами, міжнародними правозахисними інституціями та громадянським суспільством.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, права дитини, міжнародні стандарти прав людини, збройний конфлікт, міжнародне кримінальне право.

Постановка проблеми. Однією із основних проблем сучасного міжнародного гуманітарного права є забезпечення дотримання та захист прав дитини під час міжнародного збройного конфлікту. Повномасштабне збройне вторгнення російської федерації на територію України розпочате 24 лютого 2022 року призвело до загибелі, поранень, викрадення, незаконного усиновлення дітей громадян України, зокрема, їхньої депортації, незаконного переміщення на території держави-агресора. Дослідження проблематики забезпечення дотримання прав дитини під час міжнародних збройних конфліктів сприятиме розробці комплексних рішень щодо захисту постраждалих дітей, запобігання злочинам і притягнення винних до відповідальності, що є особливо актуальним і важливим як для України, так і для усього міжнародного співтовариства в контексті викликів сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти забезпечення дотримання та захисту прав дитини під час міжнародного збройного конфлікту досліджували такі вітчизняні науковці як: Т.В. Волошанівська, Н.Ю. Доброжанський, В.С. Дорош, Я. І. Гутник, І.Ф. Корж, І.О. Кудерська, О.В. Кривов'яз, О.Ф. Мельничук, А.Д. Мусієнко, Л.В. Перевалова, В.К. Рибачек, В.В. Чернобук, Л.М. Шоблей та інші. В умовах збройної агресії російської федерації проти України порушення прав дітей набули масового та системного характеру, що обумовлює актуальність і необхідність проведення подальших наукових досліджень із даної тематики, а також розробки ефективних правових механізмів захисту прав дитини та притягнення винних у порушенні прав дитини до відповідальності.

Постановка завдання. Завданням статті є дослідження міжнародно-правових стандартів забезпечення дотримання прав дитини під час міжнародного збройного конфлікту, а також обґрунтування необхідності вдосконалення існуючих міжнародних правових механізмів захисту прав дитини під час міжнародних збройних конфліктів.

Виклад основного матеріалу. Захист прав дітей в умовах збройних конфліктів є складною правовою та соціальною проблемою, яка потребує комплексного нормативно-правового регулювання на національному та міжнародному рівнях. Основу правового забезпечення у цій сфері становлять міжнародні документи, зокрема: IV Женевська конвенція про захист цивільного населення 1949 року [1], Додатковий протокол II до Женевських конвенцій 1977 року [2], Конвенція ООН про права дитини

1989 року [3], Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці 1999 року [4], а також Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах 2000 року [5]. Окрім цього, значну роль відіграють норми звичайного міжнародного гуманітарного права, які закріплюють особливий статус дітей у ситуаціях збройних конфліктів та встановлюють обов'язки держав щодо їхнього захисту [6, с. 437].

В умовах воєнного стану та збройної агресії російської федерації проти України особливої актуальності набуває питання реального забезпечення прав дітей, які зазнали негативного впливу бойових дій, втратили батьківське піклування або опинилися у складних життєвих обставинах. Ефективний захист дітей у таких умовах вимагає скоординованої взаємодії державних органів, міжнародних організацій, правозахисних інституцій та громадянського суспільства. Зростаюча кількість нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання правового статусу дітей, а також їхніх батьків, опікунів та інших осіб, що здійснюють піклування, зумовлює необхідність гармонізації законодавства відповідно до сучасних викликів [7, с. 54].

Як зазначається у доповіді ООН «Вплив збройних конфліктів на дітей» (1996 р.), у період воєнних дій системно порушуються основоположні права дітей, серед яких право на життя, збереження сімейних зв'язків, охорону здоров'я, освіту, особистий розвиток, а також право на належний рівень піклування та захисту [8]. Відновлення та гарантування цих прав є безпосереднім завданням національних та міжнародних органів влади, судових інституцій та правозахисних організацій. Враховуючи сучасні реалії війни, постає необхідність оперативного законодавчого врегулювання окремих аспектів захисту дітей, які неможливо забезпечити в межах загальних правових процедур, що застосовуються у мирний час. Воєнний стан та активні бойові дії формують нові виклики для правозахисної системи, а отже, традиційні механізми забезпечення прав дітей потребують модернізації та адаптації до надзвичайних умов [8].

Одним із перших міжнародних документів, що засвідчив занепокоєння світової спільноти щодо становища дітей у контексті збройних конфліктів, стала Декларація про права дитини, ухвалена у 1959 році [9], що стало першим кроком до міжнародного визнання необхідності особливого захисту дітей під час військових конфліктів. Важливим етапом у розвитку міжнародно-правових норм щодо захисту дітей у періоди воєнних дій стало прийняття у 1974 році Декларації про захист жінок і дітей у надзвичайних обставинах і під час збройних конфліктів [10]. У цьому документі містяться рекомендації державам щодо надання спеціального захисту жінкам і дітям, які належать до цивільного населення.

Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року визначає особливий статус дітей у період збройних конфліктів, хоча й не виокремлює їх як окрему категорію захисту. Так,

стаття 14 цієї Конвенції передбачає можливість створення санітарних і безпечних зон як у мирний час, так і в період збройних конфліктів, що дозволяє забезпечити захист дітей до 15 років від наслідків воєнних дій. Відповідно до статті 17, конфліктуючі сторони можуть укласти угоди щодо евакуації дітей із захоплених чи оточених зон, а також гарантувати безперешкодний доступ до них представників духовенства, медичного персоналу та необхідного санітарного забезпечення. Окремі положення Конвенції, зокрема статті 82 та 89, закріплюють особливі права дітей у випадках їх інтернування, зокрема щодо умов розселення та забезпечення додаткового харчування [1].

Принцип особливого захисту дітей під час збройних конфліктів закріплений у міжнародному праві, зокрема в додаткових протоколах до Женевських конвенцій. Відповідно до цього принципу, діти користуються особливою повагою та захистом від будь-яких форм насильства та посягань. Держави, які беруть участь у конфлікті, зобов'язані надавати дітям необхідний захист і допомогу, враховуючи їхній вік або інші особливі обставини [6, с. 438].

Одним із ключових міжнародних правових актів, що регулює захист цивільного населення у збройних конфліктах, є Додатковий Протокол II до Женевських конвенцій. Відповідно до статті 13 цього документа, цивільне населення має право на загальний захист від небезпек, спричинених військовими діями. Водночас у тексті протоколу відсутнє чітке визначення поняття «цивільне населення», що створює правову невизначеність, особливо у випадках, коли йдеться про збройні повстання або антиурядові рухи. Згідно з основним принципом, закріпленим у цій нормі, цивільні особи користуються захистом лише за умови, що вони не беруть безпосередньої участі у військових діях [2]. Додатковий Протокол II до Женевських конвенцій вперше в історії міжнародного права та права збройних конфліктів кодифікує заборону нападів на цивільне населення, а також заборону застосування сили проти окремих цивільних осіб. Зокрема, міжнародне гуманітарне право містить пряму заборону актів насильства або погроз насильством, основною метою яких є залякування цивільного населення. Таким чином, поступовий розвиток міжнародно-правових норм свідчить про прагнення світової спільноти забезпечити дієві механізми захисту дітей та інших цивільних осіб під час збройних конфліктів, закріплюючи основоположні принципи гуманітарного права.

Значний внесок у нормативне забезпечення захисту дітей у період міжнародних збройних конфліктів зробила Конвенція про права дитини [3]. У статті 38 цього міжнародного документа закріплено зобов'язання держав поважати та дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права, що стосуються захисту дітей. Крім того, державні органи повинні вживати необхідних заходів для забезпечення матеріальної та медичної допомоги дітям, які перебувають у лікувальних закладах чи спеціалізованих установах, а також сприяти пошуку їхніх родичів (ст. 30).

Факультативний протокол 2000 року до Конвенції про права дитини, що регулює питання участі дітей у збройних конфліктах, є важливим міжнародно-правовим документом, який посилює положення Конвенції в низці ключових аспектів [5]. Одним із його значних досягнень є підвищення мінімального віку добровільної участі дітей у збройних конфліктах, що сприяє зміцненню механізмів захисту дітей у воєнний час.

Проте зазначений документ, на думку В.В. Белевцової, не можна вважати повністю задовільним, оскільки він містить низку обмежень. Зокрема, обов'язок держав-учасниць вживати заходів щодо недопущення участі дітей у збройних конфліктах сформульований у досить загальній формі, що вимагає лише прийняття «усіх можливих заходів». Крім того, цей обов'язок поширюється виключно на випадки прямої участі дітей у бойових діях, тоді як загрози, пов'язані з їхньою непрямою участю, залишаються поза межами правового регулювання, що може мати серйозні негативні наслідки. Однією з найважливіших переваг Факультативного протоколу є встановлення чіткої вимоги щодо підвищення мінімального віку обов'язкового призову. Це суттєвий крок уперед у порівнянні з Конвенцією про права дитини та Додатковим протоколом I до Женевських конвенцій, які лише рекомендують державам-учасницям «намагатися віддавати перевагу особам старшого віку» [11, с. 12]. Таким чином, хоча Факультативний протокол 2000 року містить важливі положення щодо захисту дітей у збройних конфліктах, його нормативний потенціал потребує подальшого вдосконалення для ефективного забезпечення комплексного захисту прав дитини в умовах воєнних дій.

Міжнародний збройний конфлікт в Україні спричинив масштабні порушення прав дітей, що виявляється у вимушеному переміщенні значної частини дитячого населення як у межах країни, так і за її кордонами. Майже 70% українських дітей були змушені покинути свої домівки, що призвело до розлуки з батьками, які або стали на захист країни, або не мали змоги виїхати разом із дітьми через обмеження воєнного стану [12, с. 739]. На тимчасово окупованих територіях зазнає системних утисків українська ідентичність, що проявляється у примусовому впровадженні владою російської федерації власних освітніх стандартів, маніпулятивному впливі на свідомість дітей та молоді, формуванні позитивного ставлення до держави-агресора й окупаційної армії. Відбувається свідоме обмеження доступу до рідної мови та історії, що спрямоване на зміну національної самоідентифікації дітей. Крім того, дітей активно залучають до воєнізованих формувань, що є грубим порушенням норм міжнародного гуманітарного права [12, с. 740].

На сьогодні, основними проблемами забезпечення дотримання та захисту прав дитини під час міжнародних збройних конфліктів, на нашу думку, залишаються наступні: відсутність ефективного міжнародно-правового механізму повернення незаконно переміщених дітей із тимчасово окупованих територій; недієвий механізм міжнародного переслідування

та притягнення до відповідальності воєнних злочинців; через бойові дії та окупацію діти позбавляються можливості отримувати якісну медичну допомогу та освіту, що, у свою чергу, обмежує та порушує основні права дітей; сучасні міжнародні норми регулюють переважно пряму участь дітей у військових діях, тоді як їх непряма участь (наприклад, використання як кур'єрів, шпигунів, носіїв припасів) залишається поза належним правовим регулюванням; Конвенція про права дитини та її Факультативний протокол щодо участі дітей у збройних конфліктах передбачають певні обов'язки держав щодо захисту дітей, контроль за їх виконанням є обмеженим.

Із метою вирішення зазначених вище проблем щодо забезпечення дотримання прав дитини під час міжнародного збройного конфлікту, на нашу думку, доцільно: по-перше, розширити правове визначення участі дітей у міжнародному збройному конфлікті (необхідно доповнити міжнародні угоди положеннями, що забороняють будь-яку форму залучення дітей до військових дій, включаючи допоміжні функції); по-друге, сформувати ефективний механізм здійснення контролю та моніторингу (розширити повноваження міжнародних інституцій, зокрема, Комітету ООН з прав дитини для здійснення жорсткішого контролю за виконанням державами своїх зобов'язань); по-третє, доцільно розширити юрисдикцію Міжнародного кримінального суду щодо злочинів проти дітей, а також запровадити спеціальні механізми переслідування державних і недержавних суб'єктів, які вчиняють відповідні правопорушення.

Висновки. Захист прав дітей під час збройних конфліктів є надзвичайно важливим питанням, що потребує комплексного правового регулювання як на національному, так і на міжнародному рівнях. Міжнародні збройні конфлікти системно порушують фундаментальні права дитини, зокрема право на життя, сім'ю, охорону здоров'я, освіту та належний рівень захисту. У цьому контексті ефективний захист дітей вимагає скоординованої діяльності державних органів, міжнародних організацій, правозахисних інституцій та громадянського суспільства. Сучасні міжнародні норми встановлюють загальні стандарти захисту дітей, проте низка правових прогалин потребує удосконалення. Наприклад, Факультативний протокол до Конвенції про права дитини містить лише загальне формулювання обов'язків держав щодо запобігання участі дітей у збройних конфліктах, що ускладнює ефективне правозастосування. Основу правового забезпечення в цій сфері становлять міжнародні договори, зокрема Женевські конвенції 1949 року та їхні Додаткові протоколи, Конвенція ООН про права дитини (1989 р.), Факультативний протокол до неї щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000 р.), а також інші акти міжнародного гуманітарного права. Водночас збройний конфлікт в Україні актуалізував проблему забезпечення прав дітей, які постраждали від бойових дій, втратили сім'ї або зазнали інших негативних наслідків.

Міжнародне право поступово розвиває механізми захисту дітей під час збройних конфліктів, проте наявні правові інструменти потребують

вдосконалення та адаптації до сучасних викликів. У контексті збройної агресії проти України особливо актуальним є розширення міжнародно-правових заходів із повернення незаконно депортованих дітей, притягнення винних до відповідальності та створення ефективних механізмів моніторингу й контролю за дотриманням прав дітей у воєнний час.

Література:

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення: 07.04.2025).
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II) від 08.06.1997 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200 (дата звернення: 07.04.2025).
3. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 07.04.2025).
4. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці від 17.06.1999 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166 (дата звернення: 07.04.2025).
5. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 01.01.2000 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795 (дата звернення: 07.04.2025).
6. Чернобук В.В. Міжнародно-правові стандарти захисту прав дитини в умовах збройних конфліктів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 7. С. 437–440. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/07/81.pdf> (дата звернення: 07.04.2025).
7. Мусієнко А.Д. Правове регулювання законодавчого забезпечення конституційних прав дитини в сучасних реаліях. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 4. С. 53–56.
8. Impact of armed conflict on children: note by the Secretary-General 26.08.1996. *Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict*. URL: <https://surl.lu/syvzww> (дата звернення: 07.04.2025).
9. Декларація прав дитини від 20.11.1959 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384 (дата звернення: 07.04.2025).
10. Декларація про захист жінок і дітей при надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів від 14.12.1974 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_317 (дата звернення: 07.04.2025).
11. Белевцева В.В. Правові засади міжнародного захисту прав дитини під час збройного конфлікту. *Збірник матеріалів круглого столу «Захист прав дітей в умовах війни» до 110-річчя Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського* (м. Вінниця, 17 травня 2022 року). Вінниця. 2022. С. 10–16. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/kruglii_stil_17_travnya_2022.pdf (дата звернення: 07.04.2025).

12. Рибачек В.К. Захист прав дітей в Україні в період військової агресії рф. *Human rights and public governance in modern conditions: Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing». 2023. 952 p.*

Krainii I. Ensuring the observance of children's rights during international armed conflict

Summary. The article examines international legal standards for ensuring compliance with the rights of the child during international armed conflict. The protection of children's rights in armed conflicts is an extremely urgent and complex legal and social problem that requires comprehensive regulatory and legal regulation at the international and national levels. One of the key international legal acts regulating the protection of civilians in armed conflicts is Additional Protocol II to the Geneva Conventions. Additional Protocol II to the Geneva Conventions codifies for the first time in the history of international law and the law of armed conflict the prohibition of attacks on civilians, as well as the prohibition of the use of force against individual civilians. In particular, international humanitarian law contains a direct prohibition of acts of violence or threats of violence, the main purpose of which is to intimidate the civilian population. Thus, the gradual development of international legal norms indicates the desire of the world community to provide effective mechanisms for the protection of children and other civilians during armed conflicts, enshrining the fundamental principles of humanitarian law. International humanitarian law establishes special mechanisms for the protection of children during hostilities, in particular the Geneva Conventions of 1949, their Additional Protocols of 1977, the UN Convention on the Rights of the Child of 1989 and its Optional Protocol of 2000 on the involvement of children in armed conflict. These documents enshrine the fundamental principles of child protection, prohibit their involvement in hostilities and provide for a special status for children in armed conflicts. The issue of protecting children's rights acquires particular importance in connection with the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, which has caused massive violations of children's rights. In particular, children suffer psychological and physical trauma, lose access to education and medical care, become victims of forced deportation and ideological indoctrination in temporarily occupied territories. International law, although it provides for a number of protection mechanisms, does not provide for proper control over their implementation, which necessitates the improvement of legal norms. Analysis of legal documents indicates the need to expand the jurisdiction of the International Criminal Court regarding crimes against children, create an effective mechanism for the return of illegally displaced children, and develop clearer norms regulating both the direct and indirect participation of children in hostilities. In the context of modern military threats, it is urgent to improve mechanisms for international control over the implementation by states of their obligations to protect children, as well as strengthen cooperation between state bodies, international human rights institutions, and civil society.

Key words: international humanitarian law, children's rights, international standards of human rights, protection of children's rights, armed conflict, international criminal law.

УДК (341.49/.48):[341.4+343.2/.7]
DOI <https://doi.org/10.32782/ILA.2025.33.06>

КУЗЬМІН Е. Е.,

**адвокат, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»**

МІЖНАРОДНЕ ПОКАРАННЯ ЯК «АРГУМЕНТ СТРИМУВАННЯ» НЕЙМОВІРНИХ ЗЛОДІЯНЬ

Анотація. У статті наведено узагальнення прелімінарних результатів дослідження проблематики комплексного осмислення конструкту стримування міжнародних злочинів у доктрині міжнародного кримінального права, а також сформовано робочу гіпотезу щодо попереднього бачення стосовно сприйняття стримуючого ефекту покарання у процесі превенції масових звірств з позицій вчених-міжнародників.

Виявлено, що переважна більшість уявлень про стримування міжнародних злочинів у першу чергу, як правило, ґрунтується переважно на теоретичних припущеннях, випрацьованих фахівцями-криміналістами з кримінологічної перспективи, що були розраховані на внутрішньодержавну сферу. Водночас відзначено низку відмінностей як у розумінні визначення основних понять і категорій (передусім на прикладі таких ключових термінів, як «стримування» та «превенція»), так і розбіжностей у підходах до встановлення їх змістовної складової (зокрема, в частині позиціонування феномену «стримування» як однієї з цілей системи покарань або покарання, з-поміж іншого). У зв'язку з цим висунуто тезу про нагальну необхідність відкалібрування та адаптації існуючих концептуальних кримінологічних моделей до сучасних міжнародних реалій у такий спосіб, аби останні вбачались абсолютно справедливими для цілей міжнародного контексту.

Виокремлено два підходи щодо ролі та значення покарання у процесі стримування та превенції: інтегральний, – в якому загроза покарання і саме покарання відіграють виключну функцію та ізолюваний, тобто такий, в якому покарання вбачається лише одним із утримуючих засобів, нарівні з іншими.

Визначено значимість загального, спеціального, таргетованого, а також рестриктивного стримування для окреслення зовнішніх контурів загальної візії утримання від міжнародних злочинів з точки зору теорії міжнародного кримінального права.

Наголошено на тому, що основним інструментом стримування має слугувати безпосередньо покарання. Через те, що в такій конфігурації загроза покарання постає визначальним стимулом у стримуванні, охарактеризовано основні складнощі подібної позиції, – ототожнення покарання із надмірною суворістю та непропорційністю.

Особливу увагу акцентовано на тривожній тенденції щодо спростування міркувань стримування з огляду на переконання про те, що міжнародні злочинці не є раціональними суб'єктами, які зважують витрати і вигоди від злочинних діянь.

Висловлено категоричну прихильність максимі «щоб не було злочинів, має бути покарання», а також зауважено на тому, що єдиним розсудливим аргументом достеменного утримання від вчинення міжнародних злочинів є принципово суворе і невідворотне покарання.

Ключові слова: покарання, стримуючий ефект покарання, міжнародне покарання, покарання у міжнародному кримінальному праві, покарання за міжнародні злочини,

покарання за масові звірства, стримування міжнародних злочинів, превенція неймовірних злочинів, боротьба з безкарністю, міжнародне кримінальне право.

Постановка проблеми. Впродовж століть незмінним залишається те, що учені уми не полишають три одвічні запитання у царині студювання «злочину і покарання»: чи попереджає покарання злочини; як покарання запобігає злочинам та чи слід взагалі власне використовувати покарання для превенції злочинів [1, с. 199]? І хоча акумулювання наукових знань про «стримування» за щонайменше особливо останні чотири десятиліття було, як абсолютно справедливо вказує у своїй монументальній роботі «Стимування у двадцять першому столітті» Д. С. Нейгін, дійсно «вражаючим» [1, с. 202], переважна більшість теоретичних припущень концептуально розроблялась в основному у кримінологічній літературі [2, с. 627], тим самим поволі укорінюючись в теоріях правового стримування на національному рівні [3, с. 288] із притаманними ним релевантними експериментами вимірювання стримуючого ефекту у контексті національних систем [4, с. 2].

Втім, головним чином з огляду на стрімкий розвиток міжнародного кримінального права, у тому числі й за останні п'ятнадцять років, питання кримінального стримування, як, вочевидь, із певною долею драматичної іронії, відзначає Д. Ф. Александер, «раптово» стали дуже актуальними для міжнародного правопорядку [4, с. 2]. Вельми показово, що подібна жвава зацікавленість зовсім недовзі приводить до суттєвого розширення пулу запитів, зокрема спрямованих на врахування «міжнародного елементу»: чи можуть міжнародні злочини бути стримані [5, с. 467]; чи можна обґрунтовано очікувати, що діяльність міжнародних кримінальних трибуналів дійсно буде реально стримувати потенційних винуватців тяжких злочинів; чи є способи, за допомогою яких робота таких трибуналів може насправді збільшити ризик вчинення злочинів [4, с. 2]; чи може Міжнародний кримінальний суд запобігти звірствам [6, с. 443]; та, насамкінець, чи можливо зрештою загалом надати конструктивну відповідь на всі ці запитання найближчим часом [4, с. 2]?

І навіть попри те, що про здатність міжнародних кримінальних судів запобігати порушенням міжнародного кримінального права наразі написано відносно немало [7, с. 108], слід повністю погодитись із К. Ф. Андерсоном в тому, що саме превенції міжнародних злочинів безпосередньо все ще приділяється порівняно небагато уваги, – зокрема «... чимало з того, що було опубліковано про стримування «найбільш тяжких злочинів, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства» до цього часу, являє собою банальні твердження про важливість запобігання, без запровадження насправду дієвих механізмів для їх превенції ...» [5, с. 466].

Як наслідок, підтвердження валідності тези Д. С. Нейгіна про те, що в частині осмислення стримування міжнародних злочинів, зокрема і через покарання, «... багато чого все ще належить збагнути ...» [1, с. 202].

Стан дослідження. Тематика стримування і покарання, в тому числі й масових звірств, резонує із предметом наукового інтересу таких відомих фахівців, як Д. Ф. Александера, К. Ф. Андерсона, П. Ахавана, Д. Боска, Т. Буйтелаара, Д. Денсі, Х. Джо, Д. Кю, С.-В. Лі, М. Меннеке, Д. С. Нейгіна, Д. Нзелібе, Б. А. Сіммонс, С.-Х. Сонга, Д. Тобі, С. Форда, Д. Шенс та ін.

Разом з цим, не применшуючи направду неоцінений внесок авторитетних авторів у розробку відповідного дослідницького питання, окремі його аспекти все ще залишаються такими, які потребують додаткової уваги.

Мета статті – теоретико-правовий аналіз стримуючого ефекту покарання за міжнародні злочини у міжнародному кримінальному праві.

Виклад основного матеріалу. Численні намагання у спробах фахового осмислення означеної проблематики у доктрині міжнародного кримінального права вже достатньо традиційно розпочинаються із здається ніби узвичаєного визнання неабиякої доцільності «короткого термінологічного екскурсу». Так, наприклад, на думку Д. Ф. Александера, у цих дискусіях анітрохи не завадить з'ясування невеликої частки вокабулярю, що надалі безперечно доведе свій безсумнівний зиск, адже з огляду на те, що застосовування таких термінів як, зокрема «превенція» та «стримування» дуже часто доволі кардинально відрізняється в уяві фахівців-криміналістів [4, с. 9]. І не тільки. Суттєво розширяючи склад «конфронтуючих сторін», Д. Боско не лише долучає до кримінологів правознавців, філософів, соціологів та економістів, які також досліджували ці концепції, а й наводить власний аргумент для подібних розбіжностей, наголошуючи на тому, що значне варіювання термінології багато в чому обумовлюється обширністю літератури, присвяченої питанням стримування та кримінального права, хоча і здебільшого з перспективи національних правових систем [8, с. 170].

Однак, незважаючи на існуючі відмінності, вчені-міжнародники не завжди схильні визнавати або усвідомлювати різницю між «стримуванням» і «превенцією», всупереч тому, що Д. Шенс називає «... вагомими підставами для того, щоб розрізнити їх та між тим переконатись, що обидва ці явища мають місце ... » [9, с. 25]. І дійсно, хоча межа між ними справді не завжди досить чітка [9, с. 26], водночас загальноприйнято вважати, що класичне «стримування» – це лише частина обширного питання «превенції» [4, с. 4], тобто «превенція» є ширшим поняттям, ніж «стримування», оскільки воно включає в себе ізоляцію, виправлення, перевиховання, стигматизацію та моральний тиск [9, с. 26]. Інакше кажучи, термін «превенція» скоріше розглядається як такий, що покликаний використовуватись у максимально загальному вигляді для позначення всіх методів, за допомогою яких певна установа зменшує ймовірність вчинення міжнародних злочинів [4, с. 9], в той час як під «стримуванням» зазвичай прийнято розуміти здатність судового переслідування (або роботи трибуналів у більш широкому сенсі, включаючи саме їхнє існування) викликати утримання від вчинення подальших злочинів з боку тих, кого переслідують, а також їх «однодумців» та громадськості в цілому [9, с. 3].

Але, на нашу думку, проблема існує не просто на рівні визначення та співвідношення відповідних категорій. Вона дещо глибша, і полягає, скоріше у «куті зору», або ж «перспективі сприйняття». Так, до прикладу, М. Меннеке у своїх роздумах про те, чи існує загалом стримуючий ефект від покарання геноцидників, доходить до проміжних висновків про те, що припущення про існування стримуючого ефекту від потенційного покарання за злочинне діяння уможливорює констатувати, що покарання фактично еквівалентно превенції [10, с. 320]. У свою чергу міркуючи стосовно т. зв. «проспективних елементів» процесів розслідування та покарання, Д. Боско звужує розуміння превенції до цілі покарань, зазначаючи, що превенція майбутніх злочинів являє собою лише одну з-поміж низки інших цілей, які може мати система покарань [8, с. 169]. Разом з тим С.-Х. Сонг, зі свого боку, редуціює масштаби перцепції стримування до однієї, але все ж з основних, цілей покарання, оскільки таким воно є на думку автора у традиційній теорії кримінального права [11, с. 207]. Тож так чи інакше у відповідних позиціях прослідковується визначна роль і ключове значення покарання у процесі стримування та превенції.

Проте, існує й інший підхід, який ґрунтується на принципово інакших визначальних засадах, – негативній відповіді на першочергове запитання, яке формулює Д. Тобі: «Чи потрібне покарання?» [12, с. 195] і полягає в ідеї того, що правоохоронна система може перешкоджати злочинній діяльності іншими засобами, окрім страху перед покаранням [8, с. 171]. Через це покарання не вбачається єдиним засобом вирішення проблеми соціального контролю, що полягає в тому, щоб зробити девіанта «непривабливим» як ролеву модель, а натомість вважається лише одним із способів перетворення його становища на «незавидне» [12, с. 195–196]. Однак, у такому разі виникає цілком логічне запитання про те, чи означає це, що міжнародна спільнота має, принаймні частково, відмовитися від міжнародних кримінальних трибуналів на користь суто політичних або локальних підходів стосовно боротьби з неймовірними злодіяннями [13, с. 833]? Незбагненно, але відколи те, що свого часу було піднесено до хрестоматійної кримінологічної істини, вмиль трансформувалось на догму про недоцільність отождошення стримування із утриманням від злочинних дій через страх перед санкціями або покаранням [2, с. 629]? Хіба це не тривала відсутність будь-якої міри відповідальності призвела до того, що отримало назву «культура безкарності» [10, с. 321]? На наше особисте переконання подібна тенденція пошуків «альтернатив» замість утвердження філософії «стримування покаранням» є нічим іншим, аніж зміщенням фокусу уваги, спробами уникненням від розв’язання тих наднагальних проблем, які існують у відповідній теорії. До того ж, на превеликий жаль, й досі, їх більш ніж достатньо.

Першочергові складнощі спостерігаються вже на самому етапі інтенцій осягнення сутності теорії стримування покарання, в основі якої знаходиться наріжний задум того, що саме покарання слугує інструментом стримування [14, с. 201]. А оскільки власне страх перед зовнішніми санкціями

є важливим стимулом у стримуванні вчинення злочинів, відповідна теорія, як зауважує С.-В. Лі, досить часто асоціюється із наративом суворого, непропорційного покарання [15, с. 2], що у кінцевому підсумку також призводить і до дискусії довкола таких інших, нерозривно пов'язаних з покаранням, змінних, як його невідворотність та оперативність (тобто стрімкість або швидкість) [9, с. 25]. І якщо науковці в галузі міжнародного кримінального права в масі своїй загалом переважно погоджуються щодо двох останніх параметрів [9, с. 26], то в частині «співмірності» наочно прослідковуються деякі розбіжності, що фактично зводяться до питання того, наскільки суворим має бути покарання, щоб стримувати правопорушників [15, с. 11]. У цьому контексті думки теоретиків істотно різняться, починаючи від закликів до більш суворого покарання [3, с. 289], закінчуючи визнанням неадекватності та недоречності найсуворішого покарання [15, с. 2]: одні стверджують, що чим суворіше покарання, тим краще, інші – що покарання має бути пропорційним злочину, а треті й взагалі вважають, що слід застосовувати виключно мінімально необхідне покарання [15, с. 11]. За таких обставин найбільш переконливою, на наш погляд, видається теоретична модель, описана, зокрема Д. Кю та Д. Нзелібе, – наріжним стрижнем якої постає презумпція, що вчинення злочину залежить від того, як злочинець оцінює можливість застосування санкції; він вчинить злочин лише тоді, коли очікувані вигоди перевищать передбачену санкцію [13, с. 792], тобто покарання має бути безкомпромісно суворим, а його нинішня каральна якість – значно підвищена.

Тоді як вищевказана проблема неподільно пов'язана безпосередньо із покаранням, окремої уваги заслуговує і полеміка, що точиться навколо того, що саме слід розуміти під стримуванням у «міжнародній площині». Обговоренню, фактично, підлягають його межі. Тож чи мова має йти про сприйняття стримування, як відмови від злочинної діяльності через страх покарання серед широкої громадськості – тобто тих, хто ще не був покараний законним шляхом, аби суспільство в цілому утримувалось від вчинення злочинів, щоб уникнути ймовірності бути затриманим і покараним, або ж воно стосується лише перешкодження подальшій злочинній діяльності тих, хто вже був покараний, тобто осіб, які зазнали покарання за вчинені злочини, і не бажатимуть повторювати подібну долю [8, с. 170; 16, с. 110]? А можливо доцільніше говорити радше про стримування конкретних осіб або групи в суспільстві [8, с. 170], тобто насамперед про тих «... недобросовісних лідерів, які підбурюють і експлуатують сили, що виступають за розкручування спіралі насильства ...» [17, с. 10]?

В будь-якому випадку, все це зводиться до «кола осіб». А як бути із «внутрішньою глибиною»? Обсягом? Масштабом? Чи стримування – це про відмову від злочинної діяльності, або обмеження? Мінімізацію? Здійснення певних дій правопорушником, які мають наслідком зменшення кількості вчинених ним злочинів [8, с. 171; 9, с. 5]? Можливо, воно не тільки про прямі наслідки юридичного покарання, коли потенційні порушники

зменшують або уникають порушення закону через страх бути притягнутими до суду і офіційно покараними, а має й інший, як на тому наголошують Х. Джо та Б. А. Сіммонс, соціальний вимір, – місце, коли потенційні порушники прораховують також і «неофіційні наслідки» порушення закону [6, с. 444, 466]?

Втім, великим питанням залишається і те, чи потенційні правопорушники й взагалі хоча б щось оцінюють. Іншими словами, чи можна вважати злочинців раціональними агентами, які здатні враховувати ймовірні наслідки своїх дій [15, с. 4] та такими, які приймають рішення на основі раціонального розрахунку «витрат і вигод» [3, с. 288]? Примітно, що дедалі частіше озвучуються тези про те, що стримування не спрацює, оскільки злочинці не є раціональними суб'єктами [7, с. 109]; їм не притаманна людська раціональність [2, с. 629], бо вони, зважаючи на жорстокість і справжній жах деяких злочинів, мабуть, є злими або божевільними [3, с. 293]. На нашу думку, м'яко кажучи, це далеко не так.

Висновки. Таким чином, передусім, має бути усвідомлення того, що злочинці ніколи не діють не «по-людські»; їхні вчинки, на жаль, є «дуже людськими», вони є частиною людської історії, притаманної всім людям [18, с. 18]. І допоки виправданість теорії про те, що загроза покарання утримує потенційних злочинців від вчинення злочинів буде ставитись під сумнів [14, с. 201], а не знаходити підтримку, доки припущення стосовно існування стримуючого ефекту від можливого покарання за злочинне діяння [10, с. 320] буде регулярно оскаржуватись, безкарність триватиме.

Поки злочинці, які вчиняють звірства, не почнуть «турбуватись» про міжнародне кримінальне покарання більше, аніж про певні «локальні небезпеки», з якими їм доводиться «стикатись на місцях» [2, с. 630], доти продовжуватимуться міжнародні злочини.

Лише глибоке розуміння того, що винятково покарання є тією єдиною дієвою «причиною» для потенційних правопорушників не вчиняти злочини, уможливить наявність реального стримування, ефективність якого, як і задовго до нашого часу, залежатиме від того, наскільки активно впроваджуватиметься світогляд *puniter, ne peccetur* [2, с. 629].

Література:

1. Nagin D. S. Deterrence in the Twenty-First Century. *Crime and Justice*. 2013. Vol. 42, No. 1. pp. 199–263.
2. Dancy G. Searching for Deterrence at the International Criminal Court. *International Criminal Law Review*. 2017. Vol. 17, Iss. 4. pp. 625–655.
3. Buitelaar T. The ICC and the Prevention of Atrocities: Criminological Perspectives. *Human Rights Review*. 2016. Vol. 17. pp. 285–302.
4. Alexander J. F. The International Criminal Court and the Prevention of Atrocities: Predicting the Court's Impact. *Villanova Law Review*. 2009. Vol. 54, No. 1. pp. 1–56.
5. Anderson K. F. Punishment as Prevention? The International Criminal Court and the Prevention of International Crimes. *The International Criminal Court and*

- Africa: One Decade On* / ed. by E. A. Ankumah. Cambridge ; Antwerp ; Portland : Intersentia, 2016. pp. 461–488.
6. Jo H., Simmons B. A. Can the International Criminal Court Deter Atrocity? *International Organization*. 2016. Vol. 70, Iss. 3. pp. 443–475.
 7. Ford S. Can the International Criminal Court Succeed? An Analysis of the Empirical Evidence of Violence Prevention. *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review*. 2020. Vol. 43, No. 2. pp. 101–123.
 8. Bosco D. The International Criminal Court and Crime Prevention: Byproduct or Conscious Goal? *Michigan State Journal of International Law*. 2011. Vol. 19, No. 2. pp. 163–200.
 9. Two Steps Forward, One Step Back: The Deterrent Effect of International Criminal Tribunals / ed. by J. Schense, L. Carter. Brussels : Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2017. 467 pp.
 10. Mennecke M. Punishing Genocidaires: A Deterrent Effect or Not? *Human Rights Review*. 2007. Vol. 8, Iss. 4. pp. 319–339.
 11. Song S.-H. Preventive Potential of the International Criminal Court. *Asian Journal of International Law*. 2013. Vol. 3, Iss. 2. pp. 203–213.
 12. Toby J. Deterrence Without Punishment. *Criminology*. 1981. Vol. 19, No. 2. pp. 195–209.
 13. Ku J., Nzelibe J. Do International Criminal Tribunals Deter or Exacerbate Humanitarian Atrocities? *Washington University Law Review*. 2006. Vol. 84, No. 4. pp. 777–833.
 14. Dölling D., Entorf H., Hermann D., Rupp T. Is Deterrence Effective? Results of a Meta-Analysis of Punishment. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 2009. Vol. 15. pp. 201–224.
 15. Lee H. W. Taking Deterrence Seriously: The Wide-Scope Deterrence Theory of Punishment. *Criminal Justice Ethics*. 2017. Vol. 36, Iss. 1. pp. 2–24.
 16. Dutton Y. M., Alleblas T. Unpacking the Deterrent Effect of the International Criminal Court: Lessons from Kenya. *St. John's Law Review*. 2017. Vol. 91, No. 1. pp. 105–175.
 17. Akhavan P. Beyond Impunity: Can International Criminal Justice Prevent Future Atrocities? *American Journal of International Law*. 2001. Vol. 95, Iss. 1. pp. 7–31.
 18. Bauer Y. Genocide and Mass Atrocities: Can They be Prevented? Preventing Mass Atrocities: Policies and Practices / ed. by B. Harff, T. R. Gurr. Abingdon ; New York : Routledge, 2019. pp. 11–24.

Kuzmin E. International punishment as the “deterrent argument” for unimaginable atrocities

Summary. An overview of the preliminary results of the research of the problematique of comprehensive understanding of the construct of deterrence of international crimes in the doctrine of international criminal law, as well as a tentative hypothesis regarding the initial vision of the perception of the deterrent effect of punishment in the process of prevention of mass atrocities from the perspective of international scholars is outlined in the article.

It is found that the vast majority of ideas about the deterrence of international crimes are primarily based on theoretical assumptions developed by criminal scientists from a criminological perspective, which were designed for the domestic sphere. At the same time, a number of differences were noted both in the understanding of the definition of basic concepts and categories (primarily on the example of such key terms as “deterrence” and “prevention”) and in the distinction in

approaches to establishing their content (in particular, in terms of positioning the phenomenon of “deterrence” as one of the purposes of the system of punishment or punishment, among others). In this regard, a thesis is put forward that there is an urgent need to calibrate and adapt existing conceptual criminological models to the modern international realities in such a way that the latter are seen as absolutely fair for the purposes of the international context.

Two approaches to the role and significance of punishment in the process of deterrence and prevention are distinguished: integral, – in which the threat of punishment and punishment itself play an exclusive function, and isolated, that is, in which punishment is seen as only one of the restraining means, along with others.

The relevance of general, special, targeted and restrictive deterrence for marking the outer contours of the overall vision of abstaining from international crimes from the perspective of international criminal law theory is determined.

It is emphasised that the core instrument of deterrence ought to be punishment itself. Given that in this configuration the threat of punishment becomes a determining incentive for deterrence, the major complexities of this position are characterised, namely, the equation of punishment with excessive severity and disproportionality.

Particular attention is focused on the disturbing trend of refuting deterrence considerations in view of the belief that international criminals are not rational actors when it comes to evaluating the costs and benefits of criminal acts.

A categorical commitment to the maxim “for there to be no crime, there must be punishment” is expressed, and it is noted that the only reasonable argument for genuine deterrence from committing international crimes is a principally severe and inevitable punishment.

Key words: punishment, deterrent effect of punishment, international punishment, punishment in international criminal law, punishment for international crimes, punishment for mass atrocities, deterrence of international crimes, prevention of unimaginable atrocities, fight against impunity, international criminal law.

УДК 356.35; 355:34
DOI <https://doi.org/10.32782/ILA.2025.33.07>

ПРИПОЛОВА Л. І.,

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
начальник науково-дослідного відділу правових проблем
у сфері міжнародного співробітництва науково-дослідного
управління проблем ресурсного забезпечення у воєнній сфері,
сфері оборони та військового будівництва
Центру воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України

КОРНІЄНКО В. О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник науково-дослідного
відділу правових проблем у сфері міжнародного
співробітництва науково-дослідного управління
проблем ресурсного забезпечення у воєнній сфері,
сфері оборони та військового будівництва
Центру воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України

ВОЄННО-ПРАВОВІ ОСНОВИ БЕЗПЕКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ФОРМАТІ В4+ УКРАЇНА

Анотація. У статті акцентовано увагу на те, що співпраця з міжнародними організаціями є ключовим елементом зовнішньої політики України сьогодні у становленні міждержавних інституцій системи міжнародної та регіональної безпеки. Зроблено огляд розвитку безпекового співробітництва у форматі В+ Україна. Проаналізовано його особливості з після 22 лютого 2024 року.

Автори підтримують позицію, що Україна у системі міжнародних військових відносин має займати більш вагоме місце з огляду на роль її Збройних Сил у системі колективної безпеки. Сьогодні відбуваються кардинальні зміни на міжнародній арені, що є поштовхом задля координації зусиль суверенних держав щодо встановлення надійного безпекового простору у Європі. З огляду на це створення безпекового середовища стало одним із ключових питань, зокрема, і для Польщі, Словаччини, Чехії та Угорщини, які формують центральний регіон Європи. Країни Вишеградської четвірки спрямували свої дії на євроатлантичну інтеграцію, що допомогло швидко адаптуватись до нових проблем та викликів. Тож використання їхнього досвіду стало унікальною можливістю для України оптимізувати свою безпекову політику, що, в свою чергу, зробило внесок у посилення безпеки у регіоні Центрально-Східної Європи.

Підсумовано, що мегашвидка плинність історичних подій диктує умову, що міжнародне безпекове співробітництво має здійснюватися за такими напрямками: оборонне планування; розвиток оперативних можливостей; участь у міжнародних операціях з урегулювання криз на виконання міжнародних зобов'язань як України так і міжнародних партнерів; залучення українських військових до міжнародних миротворчих операцій; обмін досвідом з боку України у веденні бойових дій; запровадження нових форм та способів

організаційно-правового регулювання в питаннях міжнародної допомоги; трансформація існуючих на виникнення нових військово-політичних об'єднань.

Ключові слова: безпекове співробітництво, формат В4+ Україна, міжнародно-правове регулювання, Вишеградська група.

Постановка проблеми. Наявність спільної історичної, інтересів, а також спільних кордонів з трьома учасниками Вишеградської групи стали сигналом для безпекового та військового співробітництва в форматі В4+Україна. Тому доцільно буде проаналізувати та дослідити особливості формування відносин в безпековому вимірі між Вишеградською групою та Україною, а також визначити чинники, які впливають на рівень цього військового співробітництва.

З початку російського вторгнення у 2014 р. та початку повномасштабної збройної агресії РФ проти України ситуація щодо безпеки в регіоні Центрально-Східної Європи зазнала видимих змін, тому у країн з'явилася необхідність в ревізії їх безпекової політики. Такі нові геополітичні зміни та видозміна відносин між Вишеградською групою й Україною одразу привернули увагу дослідників. В той же час, необхідним для наукового пізнання набула тематика щодо оновлення стратегії безпекового співробітництва між Україною та країнами Вишеградської групи, яке актуалізувалося в умовах повномасштабного вторгнення Росії на територію України. Проблема також полягає в недостатній розробці угод та договорів конкретно у форматі багатостороннього співробітництва В4+Україна, що значно уповільнює відносини між учасниками формату. Зазначені проблеми є невирішеними, тож потребують ширшого дослідження особливостей та перспективи безпекової співпраці України з країнами Вишеградської групи, з'ясувати наявні проблеми та головні обмеження співробітництва України з країнами В4 в безпековій сфері, а також представити рекомендації та можливі напрямки розвитку безпекового виміру кооперації України з країнами В4.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для вивчення безпекового співробітництва між Україною та В4 корисними джерелами стали праці вітчизняних та зарубіжних вчених, нормативно-правова база у сфері безпекової співпраці країн Вишеградської групи та України, а також інформація щодо результатів зустрічей за таким форматом. З поміж дослідників, які присвятили свої роботи проблематиці безпекового, оборонного та військового співробітництва формату В4-Україна, можемо виокремити праці: Андрейка В.І., Івасечка О.Я., Каракуца О., Максака Г.А., І. Палінчака М.М., Ростецької С.І., Стеблака Д.М., Шелест Г.В.

У своїх працях науковці висвітлили історіографію розвитку, стан та перспективи співпраці України у форматі багатостороннього співробітництва В4+Україна. Крім того, проблематика щодо безпекового співробітництва України із країнами Європи висвітлювалася науковцями переважно через призму практичного виконання завдань Збройних Сил України (далі – ЗС України) під егідою миротворчих організацій або перспектив

доеднання України до НАТО. В той же час, хід російсько-української війни обумовив незворотні зміни в участі України у зазначеному форматі співпраці, що потребує подальшого й додаткового дослідження.

Мета статті – полягає у проведенні аналізу організаційно-правових складових безпекового та військового співробітництва Вишеградської четвірки та України (В4+ Україна).

Виклад основного матеріалу. Завершення ХХ ст. охарактеризувалося суттєвими змінами, які призвели до потреби установа нового й надійного безпекового простору з міцним кордоном на сході Європи. Тому, вирішення означеної проблеми проявилось через ініціативи Чехословаччини, Угорщини та Польщі. Названі країни організували спільний саміт рівня вищого політичного керівництва (президентів, прем'єр-міністрів та міністрів закордонних справ), що відбувся в Будапешті 12–15 лютого 1991 року. На заході було досягнуто рішення щодо створення Вишеградської групи. В той же час, виникнення змін у воєнно-політичних відносинах, а також зміни зовнішньополітичних пріоритетів, призвели до деяких змін у відносинах з державами Вишеградської четвірки (В4) й військово-політичними блоками.

Безпека держав у сучасному глобалізованому світі є основним завданням як військово-політичних блоків, так і окремих країн. Це завдання може бути реалізоване за умови створення ефективної та надійної системи стримання і противаги, а також протистояння можливим загрозам від потенційних агресорів або окремих терористичних угруповань чи організацій. Нестабільність миру через постійне загострення військових конфліктів призводить до появи міжнародної економічної кризи, зростання соціальної напруженості. До того ж продовжується проблема розширення співпраці між країнами, що підтримують РФ. Тому, інтеграційні процеси та глобалізація держав, особливо держав, які становлять умовну “вісь зла”, призвели до того, що ситуація в окремих країнах може стати небезпечною для широкої спільноти та усього світу зокрема. Щоб реалізувати завдання щодо підтримки та досягнення миру для усіх країн, головним є не лише питання забезпечення обороноздатності країни, а також активна участь в міжнародному безпековому співробітництві.

Досвід міжнародної співпраці України, який особливо посилюється з 2014 року та 2022 зокрема, свідчить, що миротворчі контингенти, у складі яких перебували українські ЗС, обмін досвідом у ході бойових дій, співпраця у процесі організації надання міжнародної допомоги, показує надважливість взаємодії через утворення нових та посилення діючих міжнародних коаліцій.

Варто відзначити, що наша країна має важливе місце в системі міжнародного співробітництва країн Вишеграду. Так, формування співробітництва країн В4+ з іншими країнами (у тому числі і Україною) можемо відстежити у наступних документах, за дослідженням В. Андрейка:

“Додаток” до Змісту Вишеградської співпраці” (2002 р.), який визначав характер співпраці у форматі В4+1;

“Декларація” від 12 травня 2004 р., яка зазначила особливості відносин між державами В4 і країнами, які прагнуть здобути членство в ЄС. Так, в документі вказано, що держави В4 готові допомагати цим країнам через обмін досвідом, співпрацю, сприяння впровадженню політики ЄС щодо країн Східної і Південно-Східної Європи;

“Керівні принципи” щодо майбутніх сфер Вишеградського співробітництва (від 12 травня 2004 р.), що зафіксували напрями розвитку співпраці країн Вишеградської групи з іншими країнами (в тому числі Східної і Південно-Східної Європи) [1, с. 124].

Крім того, за дослідженнями Г. Максака [2] у лютому 1991 року була підписана Вишеградська декларація президентами Польщі, Чехословаччини та прем’єр-міністром Угорщини. Документ серед основних цілей містив такі: повне відновлення незалежності держав, демократії та свободи; знищення всіх існуючих на той час соціально-економічних та ідеологічних зв’язків з тоталітарною системою; побудова парламентських демократій, правових держав, поваги до прав людини; створення відкритої ринкової економіки; повне залучення до європейської політичної, економічної, безпекової системи. Далі автор виділяє ще один важливий етап функціонування В4 в періодах 2004–2013 років, в якому в 2004 році всі країни доєдналися до НАТО, а в 2014 році в Кромєріжській декларації лідери держав погодилися продовжувати регіональну кооперацію, орієнтовану на конкретні проекти. Документ досить конкретно зафіксував зовнішній напрямок діяльності групи. Країни підтвердили свій рух у бік процесу розширення ЄС та готовність надавати допомогу країнам, що прагнуть такого членства. Окремо було наголошено на намірі надалі формувати та імплементувати зовнішню політику ЄС до країн Східної та Південно-Східної Європи. Була погоджена позиція посилення співпраці із партнерами у Центральній Європі, взаємодія за окремими напрямками в ширшому регіоні із третіми країнами та міжнародними організаціями.

Вже у 2008 році до розробки Східного партнерства доєдналася Польща. Польща вирізнялася активністю у формуванні східного напрямку, в той же час, інші країни групи теж брали участь у співпраці з країнами СхП, в тому числі і у форматі В4+СхП, який став вже традиційним форматом співпраці незалежно від головної країни в групі. Так, у 2012 році було створено спеціальну грантову програму Вишеград для Східного партнерства (V4EaP) у рамках Міжнародного вишеградського фонду [2].

Одним із напрямів співробітництва між Україною та державами В4 є галузь безпеки і оборони. З 2002 р. міністри оборони держав В4 проводять щорічні зустрічі для обговорення військових питань. Україна бере участь у цих засіданнях з 2005 р., а з 2007 р. стала присутня на зустрічах начальників генеральних штабів [3, с. 47-48]. У 2008 р. у Варшаві відбулася чергова зустріч міністрів оборони країн В4 у форматі В4+Україна. Під зустріччю було обговорено стан та можливості європейської та євроатлантичної інтеграції України, пріоритетні напрями співпраці в оборонній

сфері у форматі В4+Україна, а також на рівні двосторонньої взаємодії між військовими відомствами держав Вишеградської групи та Міністерством оборони України. У спільній заяві очільники військових відомств країн Вишеградської групи підтвердили про подальше продовження надання допомоги у здійсненні реформ щодо реалізації українських євроатлантичних інтеграційних зусиль [4]. У 2009 році пройшла подібна зустріч представників Міністерств оборони країн В4 і України у Будапешті. Держави Вишеградської групи запевнили в наданні допомоги щодо реалізації реформ в оборонній сфері, проведенні інформаційної кампанії щодо Альянсу. Про розвиток співпраці в оборонній сфері свідчать спільні навчання аеромобільних підрозділів батальйонного рівня “Козацький степ” (Польща), командно-штабні навчання “Швидкий тризуб” (Польща, Угорщина), навчання “Світла лавина” (Словаччина, Угорщина) [5, с. 43]; спільний проект “Сприяння кооперації Вишеградських країн та України у реформуванні оборонної промисловості” (при значній фінансовій підтримці посольств держав В4 в Україні) [4, с. 43].

Варто згадати і про участь держав В4 у врегулюванні питань на молдовсько-українському кордоні через місію ЄС. Так, 12 травня 2011 року у м. Левоча (Словаччина) пройшла зустріч керівників оборонних відомств Польщі, Словаччини, Угорщини, Чехії та України у форматі В4+Україна. На зустрічі обговорювалось питання щодо створення в рамках ЄС Вишеградської бойової групи із можливістю залучення до неї українських військових [1].

Упродовж 2014-початку 2015 років члени В4 у офіційних заявах підтримали територіальну цілісність України у контексті анексії Криму та війни на Донбасі. У грудні 2014 року прем'єри Вишеградської четвірки на засіданні у Братиславі оцінили політику Росії як таку, що порушує суверенітет і територіальну цілісність Української сторони [7].

Подальший розвиток відносин з Україною від В 4 відбувся у 2020-2021 роках в період головування Польщі. За ініціативи польської сторони восени 2020 року відбулась зустріч начальників штабів країн В 4. На ній обговорювалися питання обороноздатності, спільних навчань а також співпраці ЗС за умов пандемії COVID-19. У 2021 році відбулась зустріч керівників штабів країн В 4 та України, яка стосувалась безпекової ситуації на східному кордоні НАТО та військової співпраці цих п'яти країн [8, с. 148].

Що стосується сьогодення, то з початком повномасштабного вторгнення рф в Україну взаємодія усередині самого В 4 зазнав змін через розбіжності у підходах держав щодо безпеки й реагування на агресію рф. Так, Польща, Словаччина та Чехія відрізнялися антиросійською позицією разом із більшістю країн ЄС та НАТО. В той же час, Угорщина відкрито демонструвала неготовність до антиросійських санкцій, обмеження взаємовідносин з рф та повної підтримки України у наданні їй допомоги, особливо військової допомоги.

Окремі фахівці застерігають, що внутрішні розбіжності, які стали особливо помітні з 24 лютого 2022 року, можуть стати реальною причиною для розколу В 4, адже виникли посили до переключення уваги учасниць В4 на роботу в інших регіональних угрупованнях. Наприклад, у лютому 2022 року відбувся дружній візит Славковського формату, до якого належать Австрія, Чехія та Словаччина, до Києва. Існує думка, що сучасний стан справ може перемістити український погляд з Вишеградської групи на Веймарський трикутник, до якого входить Польща, Франція та Німеччина. Такий сценарій може мати місце через прагнення України до отримання об'єднаної підтримки у європейському вимірі від всіх держав-членів ЄС. Крім того, варто звернути увагу на значення для України ініціативи трьох морів. Після початку російського вторгнення, президент Польщі Анджей

Дуда у своєму зверненні до Верховної Ради України 22 травня 2022 року заявив, про необхідність приєдналася України до ініціативи Тримор'я [9, с. 151].

Особливо помітними стали суперечності двох партнерів – Угорщини та Польщі. Для останньої агресія з боку РФ є екзистенційним викликом. Реагування на агресію має стратегічне значення для Польщі та є “червоною лінією” у тривалих добросусідських відносинах з Угорщиною. Напруга у відносинах між державами В4, що виявляється в певному зниженні інтенсивності політичних контактів на вищому рівні та взаємній критиці, стимулювала пошук нового підходу до взаємодії в рамках Вишеградської четвірки. Тому наразі спостерігається черговий етап переоцінки Вишеградською групою власних пріоритетних інтересів і цілей з огляду на нові реалії політичного і безпекового середовища. Після початку повномасштабної агресії РФ проти України позиція Угорщини стала причиною небажання інших трьох членів В4 брати участь у низці зустрічей з угорськими колегами на міністерському рівні. З осені 2022 року спостерігалися спроби знайти нові підходи до співпраці в рамках Вишеградської групи в тих сферах і питаннях, щодо яких вся четвірка має спільні інтереси. Цьому сприяло головування в об'єднанні Словаччини з 1 липня 2022 р. (до неї головувала Угорщина). Для збереження подальшої співпраці у В4 Словацька Республіка змінила пріоритетний вектор роботи об'єднання з політичних питань на інші сфери – зокрема поглиблення регіональної співпраці у розвитку транспорту, атомної енергетики, низьковуглецевих, зелених і цифрових технологій; трансформації, стійкості, мобільності молоді та міжособистісних стосунків. 26 червня 2023 р. на зустрічі глав урядів держав В4 у Братиславі сторони змогли домовитися про бачення порядку денного об'єднання під головуванням Чеської Республіки на наступний рік. Польща, як і під час попередніх зустрічей, наполягала на пошуку об'єднуючих чинників (галузева співпраця) і уникненню розбіжностей. Для держав Вишеградської групи безпека Центральної та Східної Європи і далі є пріоритетом, а членство в НАТО та ЄС – надійною гарантією безпеки. З 1 липня 2023 р. у Вишеградській групі головує Чеська Республіка. Її програма головування структурована за трьома основними напрямками,

серед яких є – Підтримка України (надання політичної і практичної допомоги Україні та її громадянам у різних секторах, зокрема через програми Міжнародного Вишеградського фонду; обговорення майбутнього Східного партнерства, пошук шляхів сприяння євроінтеграції України, Молдови, Грузії та держав Західних Балкан) [10].

Як підсумовують фахівці, країни Вишеградської групи відкриті до співробітництва з Україною, окремо виокремлюють безпеку та територіальну цілісність України. У зв'язку з агресією Росії на Сході України, в рамках В4+, значно посилився діалог в питаннях безпеки. У найважчі часи, коли на часі стало завдання щодо захисту територіальної цілісності, чотири країни-члени запустили спільну ініціативу з розподілу та координації між собою зусиль з допомоги Україні у трансформаційних процесах. Регулярні зустрічі в форматі В4+ Україна продемонстрували реальний інтерес центральноєвропейських держав до підтримки нашої держави. Крім того, у зв'язку із тим, що енергетична безпека є одним із пріоритетів спільної діяльності Вишеградської четвірки, саме завдяки їх позиції та допомозі, Україна змогла відмовитись від закупівлі природного газу з рф [11].

Висновки. Мегашвидка плинність історичних подій диктує умову, що міжнародне безпекове співробітництво має здійснюватися за такими напрямками: оборонне планування; розвиток оперативних можливостей; участь у міжнародних операціях з урегулювання криз на виконання міжнародних зобов'язань як України так і міжнародних партнерів; залучення українських військових до міжнародних миротворчих операцій; обмін досвідом з боку України у веденні бойових дій; запровадження нових форм та способів організаційно-правового регулювання в питаннях міжнародної допомоги; трансформація існуючих на виникнення нових військово-політичних об'єднань.

В той же час, не виключено, що непорозуміння у двосторонніх відносинах з Польщею та Угорщиною можуть стати на заваді швидкому прогресу в просуванні власних ініціатив на рівні формату В4+. Тому, українській стороні варто зважити на ці проблеми у двосторонньому діалозі, які можуть заблокувати використання інструментів Вишеградської групи, адже співробітництво та партнерство з В4 відіграє надзвичайну роль як у економічній, військовій, а особливо дипломатичній та зовнішньо-політичній сферах. Враховуючи зміни, які відбулися з ходом російсько-української війни, цілком імовірно, що держави спрямують свою увагу із формату В4+ на співробітництво оборонно-безпекового спрямування з Україною в рамках інших видів регіональних об'єднань, серед яких можуть бути і Люблінський трикутник, і Славковський формат, і Веймарський трикутник, тощо.

Література:

1. В. Андрейко. Проблеми та перспективи військового співробітництва у форматі v-4 і Україна. *Геополітика України: історія і сучасність*. Збірник наукових праць. Випуск 1 (18), 2017. С. 121–133. URL: <https://surl.lu/llypxh>
2. Г. Максак. Еволюція зовнішньополітичного та безпекового виміру В4. 23.01.1018. Українська призма. URL: <https://surl.li/drctxl>

5. Каплинський О.В. Роль Вишеградської четвірки в контексті національної безпеки України. *Стратегічні пріоритети*. 2009. № 2(11). С. 47–54.
6. Кудряченко А.І. Україна та Вишеградська четвірка: стан та перспективи співпраці. *Україна та Вишеградська четвірка: на шляху до взаємовигідних відносин* : матеріали міжнар. конференції. Research Center of the Slovak Foreign Policy Association. упоряд. В. Пулішова, Т. Стражай. Братіслава : 13–14 травня 2010 р. АДІН. 2010. С. 37–54.
7. Україна та Вишеградська четвірка: стан і перспективи розвитку відносин. Аналітична записка. НІСД. 14.07.2015. URL: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/ukraina-ta-vishegradska-chetvirka-stan-i-perspektivi-rozvitku>.
8. Івасечко О.Я., Мартиненко Б.О. Особливості та перспективи співробітництва країн Вишеградської четвірки та України: безпековий вимір. *Регіональні студії*. 2022. № 30. С. 146–154.
9. Шелест Г. Вишеградська четвірка: у пошуках субрегіональної безпеки? Аналітична записка. URL: <http://od.niss.gov.ua/articles/449/>.
10. О. Каракуц. Вишеградська група в нових політичних реаліях. Аналітична записка. НІСД. 22.08.2023. URL: <https://surli.cc/bmemli>
11. І. Блозовська. Східноєвропейське партнерство. Журнал “Україна до НАТО”. 24.03.2025. URL: <https://surl.li/xhcqbw>

Pryplova L., Kornienko V. Military-legal foundations of security cooperation in the format V4+ Ukraine

Summary. The article emphasizes that cooperation with international organizations is a key element of Ukraine's foreign policy today in the formation of interstate institutions of the international and regional security system. The development of security cooperation in the B+ Ukraine format is reviewed. Its features after February 22, 2024 are analyzed.

The authors support the position that Ukraine has a more significant place in the system of international military relations due to the role of its Armed Forces in the system of collective security. Today, cardinal changes are taking place in the international arena, which is a means of coordinating the efforts of sovereign states to establish a reliable security space in Europe. In view of this, creating a secure environment has become a key issue, in particular for Poland, Slovakia, the Czech Republic and Hungary, which form the central region of Europe. The Visegrad Four countries have focused their actions on Euro-Atlantic integration, which has helped them quickly adapt to new problems and challenges. Therefore, using their experience became a unique opportunity for Ukraine to optimize its security policy, which, in turn, contributed to strengthening security in the Central and Eastern European region.

It is concluded that the mega-fast flow of historical events dictates the condition that international security cooperation should be carried out in the following areas: defense planning; development of operational capabilities; participation in international crisis management operations to fulfill international obligations as Ukraine and international partners; involvement of Ukrainian military in international peacekeeping operations; exchange of experience from Ukraine in conducting hostilities; introduction of new forms and methods of organizational and legal regulation in matters of international assistance; transformation of existing ones into the emergence of new military-political associations.

Key words: security cooperation, format V4+ Ukraine, international legal regulation, Visegrad Group.

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Stetsyshyn R. V.

INTOLERANCE TO EVIL AS A BASIC PHILOSOPHICAL AND LEGAL COMPONENT OF JUSTICE IN INTERNATIONAL PUBLIC POLICY (IN THE CONTEXT OF RUSSIAN WAR OF AGGRESSION AGAINST UKRAINE).....3

Stetsyshyn R. V.

FOUR CARDINAL VIRTUES IN INTERNATIONAL PUBLIC LAW-BASED POLICY (BASED ON THE ETHICAL ANALYSIS OF THE ARMED AGGRESSION OF RUSSIAN FEDERATION AGAINST UKRAINE).....13

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПРАВ ЛЮДИНИ

Замула А. Ю.

ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК У КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНОЇ БЕЗПЕКИ: АНАЛІЗ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ.....22

Славко А. С.

РОЛЬ ПРАВА НА ПРАВДУ У ПОСТКОНФЛІКТНОМУ ВРЕГУЛЮВАННІ: РЕГІОНАЛЬНІ ТА УНІВЕРСАЛЬНІ СТАНДАРТИ..39

МІЖНАРОДНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Крайній І. І.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ДИТИНИ ПІД ЧАС МІЖНАРОДНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ.....50

Кузьмін Е. Е.

МІЖНАРОДНЕ ПОКАРАННЯ ЯК «АРГУМЕНТ СТРИМУВАННЯ» НЕЙМОВІРНИХ ЗЛОДІЯНЬ.....58

Приполова Л. І., Корнієнко В. О.

ВОЄННО-ПРАВОВІ ОСНОВИ БЕЗПЕКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ФОРМАТІ В4+ УКРАЇНА.....66

CONTENTS

THEORY AND HISTORY OF INTERNATIONAL LAW

Stetsyshyn R.

INTOLERANCE TO EVIL AS A BASIC PHILOSOPHICAL AND LEGAL COMPONENT OF JUSTICE IN INTERNATIONAL PUBLIC POLICY (IN THE CONTEXT OF RUSSIAN WAR OF AGGRESSION AGAINST UKRAINE).....3

Stetsyshyn R.

FOUR CARDINAL VIRTUES IN INTERNATIONAL PUBLIC LAW-BASED POLICY (BASED ON THE ETHICAL ANALYSIS OF THE ARMED AGGRESSION OF RUSSIAN FEDERATION AGAINST UKRAINE).....13

INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW

Zamula A.

PROTECTION OF WOMEN'S RIGHTS IN THE CONTEXT OF GENDER SECURITY: ANALYSIS OF MEASURES TO COUNTERACT VIOLENCE.....22

Slavko A.

THE ROLE OF THE RIGHT TO TRUTH IN POST-CONFLICT SETTLEMENT: REGIONAL AND UNIVERSAL STANDARDS.....39

INTERNATIONAL CRIMINAL LAW

Krainii I.

ENSURING THE OBSERVANCE OF CHILDREN'S RIGHTS DURING INTERNATIONAL ARMED CONFLICT.....50

Kuzmin E.

INTERNATIONAL PUNISHMENT AS THE "DETERRENT ARGUMENT" FOR UNIMAGINABLE ATROCITIES.....58

Prypolova L., Kornienko V.

MILITARY-LEGAL FOUNDATIONS OF SECURITY COOPERATION IN THE FORMAT V4+ UKRAINE.....66

Здано в роботу 20.03.2025. Підписано до друку 28.03.2025.
Формат 70x100/16. Ум.-друк. арк. 6,18. Папір офсетний.
Цифровий друк. Зам. № 0525/430. Наклад 300 прим. Ціна договірна.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.